

॥ હરિ:ૐ ॥

Published by Hariom Ashram, Nadiad, Gujarat

હરિ:ૐ ગુંજન

HARI:OM GUNJAN (Gujarati Bi-Monthly)

Year : 4 • Issue : 4 • 5th January, 2022 • Price : Rs. 10

વસંતપંચમી (દીક્ષાદિન)

તા. ૦૬-૦૨-૨૦૨૨

રવિવાર

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ વર્ષ ૨૦૨૨ના ઉત્સવ વિક્રમ સંવત ૨૦૭૮ પ્રારંભ - ઈ.સ. ૨૦૨૨

૬-૨-૨૦૨૨ રવિવાર	વસંતપંચમી, દીક્ષાદિન ઉત્સવ પૂજ્ય શ્રીમોટાને બાલયોગીજી મહારાજે દીક્ષા આપેલ. (વસંતપંચમી તિથિ મુજબ તા. ૫-૨-૨૦૨૨ શનિવારે છે.)
૧૦-૪-૨૦૨૨ રવિવાર	રામનવમી પૂજ્ય શ્રીમોટા સાક્ષાત્કાર દિન (વિગતવાર કાર્યક્રમ હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત જાણ કરશે.)
૧૩-૭-૨૦૨૨ બુધવાર	ગુરુપૂર્ણિમા (વ્યાસપૂજા)
૧૮-૯-૨૦૨૨ રવિવાર	પૂજ્ય શ્રીમોટા ૧૨૫મો પ્રાગટ્યદિન (ભાદરવા વદ ચોથ તિથિ મુજબની તારીખ ૧૪-૯-૨૦૨૨ બુધવાર)
૫-૧૦-૨૦૨૨ બુધવાર	વિજયાદશમી (દશેરા)
૨૪-૧૦-૨૦૨૨ સોમવાર	દીવાળી / ચોપડાપૂજન
૨૬-૧૦-૨૦૨૨ બુધવાર	વિક્રમ સંવત ૨૦૭૮ પ્રારંભ નૂતન વર્ષાભિનંદન

- નોંધ :** (૧) દરેક સ્વજનશ્રીઓએ સરકારશ્રી દ્વારા વખતોવખત કોરોના બાબતે જે ગાઈડલાઈન બહાર પાડવામાં આવે તે મુજબ સ્વયંશિસ્ત જાળવીને કડક પાલન કરવાનું રહેશે.
- (૨) ઉત્સવના વિગતવાર કાર્યક્રમ હવે પછી સમયાંતરે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.
- (૩) ઉત્સવની ઉજવણીનું અન્યથા સ્થળ ઘોષિત કરવામાં ના આવ્યું હોય ત્યારે ઉત્સવની ઉજવણી હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદમાં કરવામાં આવશે.

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ પ્રકાશિત

હરિ:ૐ ગુંજન

'HARI:OM GUNJAN' (Gujarati Bi-monthly)

વર્ષ-૪, અંક-૪

માનદતંત્રીશ્રી : રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

જાન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૨

ગુરુની ભક્તિ

ગુરુમાં ભક્તિ એટલે શું ? તે પણ સાધકે ઘણી સમજવાની જરૂર છે. ગુરુના શરીરની સેવા કરવી તે માત્ર ભક્તિ છે, તેમ કદી ન જાણવું. પરંતુ એની ચેતનાત્મક ભાવનાની ધારણા સાધકના હૃદયમાં પળેપળ જીવતી રહ્યા કરે, તેવી ધારણાથી સાધકને જેમાં તેમાં ઊંચે તર્યા કરવાનું પ્રત્યક્ષ તે તે વેળા જ્ઞાન પ્રગટ્યા કરી તે તે કર્મ યજ્ઞભાવે થયાં કરે, તે તે કર્મ પાછાં શ્રીપ્રભુચરણકમળે સમર્પણ થયા કરે, અને તેવાં કર્મો શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે થયાં કરે - એવું એવું જ્ઞાન તે તે કર્મ કરતી પળે સાધકનામાં જીવતું જાગતું રહ્યા કરે, તે જ ગુરુની સાચી પ્રેમભક્તિ કહી શકાય. જેના વડે કરીને સાધકના જીવનનું યોગ્ય સાચું ઘડતર થયાં કરે, તે ગુરુની પ્રેમભક્તિ છે. જેથી કરી સાધક જાગતાં ચેતતો રહ્યા કરે, તે તેની ગુરુ પ્રેમભક્તિ છે. એની સ્થૂળ સેવામાં આજકાલના લોકો (ને તે પણ કંઈ કશા હેતુના લક્ષ વિના) કરે છે, તેમાં નથી એમનું કલ્યાણ કે નથી અન્યનું કલ્યાણ. જેથી કરીને જીવનનો ઊઠાવ થયા કરે, એ જ સાધકનું જેમાં ને તેમાં જ્ઞાનપૂર્વક મહત્વનું કર્તવ્ય હોવું ઘટે. એ જ એનું માપલક્ષણ જીવતું રહ્યા કરે. સાધક પોતે પોતાને તપાસતો રહેવામાં જ માત્ર પડ્યો ન રહે, તે તો પાછું તેણે જાણવું જોઈશે. પોતે તે અંગે સાવચેત રહ્યા કરવાનું નહિતર તો તેથી આડફંટે ચઢી જવાય. એવું બધું તો કર્મની સાધના-જીવનની સાધના-સંધાતાં જ એની મેળે સહજપણે તેવું તેવું તેમને સમજાયાં જતું અનુભવાશે, તેમ થયાં કરે ત્યારે જ તે યથાર્થ ગણાય.

(‘જીવનપોકાર’, ત્રી.આ; પૃ. ૧૭૭-૧૭૮)

— પૂજ્ય શ્રીમોટા

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદને દાન-ભેટ આવકાર્ય છે.

હવે આપના દ્વારા સીધેસીધા આશ્રમના બેંકખાતામાં કોઈ પણ બેંકની પેમેન્ટ એપ, RTGS, NEFT કે IMPS મારફત નાણાં મોકલી શકાશે.

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

બેંકનું નામ : BANK OF BARODA - બેંક ઓફ બરોડા, Mission Road Branch, Nadiad

સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ નંબર : 72850100008267

IFSC : BARB0DBMISS (Fifth Character is ZERO) (પાંચમો આંકડો શૂન્ય સમજવો.)

આશ્રમને ઓનલાઈન પેમેન્ટ કર્યા પછી તેની જાણ વ્હોટ્સએપ મેસેજથી નીચે જણાવેલ વ્હોટ્સએપ નંબર પર પૈસા મોકલનાર સ્વજનનું નામ, સરનામું (પીનકોડ સહિત), મોબાઈલ નંબર તેમજ પાનકાર્ડ નંબર પણ અચૂક દર્શાવશો કે જેથી મળેલ નાણાની પહોંચ ત્વરિત પાઠવી શકાય. ઉપરોક્ત પદ્ધતિથી ‘હરિ:ૐ ગુંજન’નું લવાજમ પણ મોકલી શકાશે. (ઈન્કમેટેક્સ એક્ટની કલમ ૮૦(જી)(પ) અન્વયે ભેટની રકમ કરમુક્તિને પાત્ર છે.) (પાન કાર્ડ નંબર અવશ્ય લખવો.)

વ્હોટ્સએપ નંબર : પરેશભાઈ શાહ (મેનેજર) : ૯૪૦૮૯૨૦૭૫૭ અથવા રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ : ૯૯૭૮૪૦૫૨૩૧

www.hariomashram.in
hariommota10@gmail.com

અનુક્રમણિકા

ટ્રસ્ટીમંડળ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
શ્રી જિતેન્દ્રકુમાર જી. અમીન શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ બી. રાવલ શ્રી જોગેશ(મંગેશ)ભાઈ ડી. પટેલ શ્રી પ્રણવભાઈ એસ. પટેલ શ્રી કીર્તિભાઈ બી. પરમાર	૧.	વસંતપંચમી એટલે નવજીવન	૫
	૨.	આવ્યા એવા જઈશું ?	૭
	૩.	પ્રેમભક્તિ વિના પ્રભુ મળવો દોહલો	૮
	૪.	ભગવાનનું સદાયનું ઊભું આમંત્રણ	૯
	૫.	દુઃખના નિવારણની રીત	૧૦
	૬.	શિષ્યસ્તેઽહમ્	૧૨
	૭.	ઈ.સ. ૧૯૫૧ મૌનમાં સ્ફુરણા બંધ થઈ	૧૫
	૮.	પ્રભુ પ્રીત્યર્થે	૧૬
	૯.	આત્મનિવેદનની દોષિત રીત	૧૭
	૧૦.	ચાહ્યું એ જ ધર્મ	૧૯
	૧૧.	સંસારમાં નામસ્મરણનો ઉપયોગ	૨૦
	૧૨.	મનને	૨૨
	૧૩.	મોટાચરણે : આંતરપ્રવેશ	૨૩

પમી તારીખે દ્વિમાસિક અંક પ્રગટ થાય છે. પત્રવ્યવહાર/સરનામું બદલાયું હોય તો ગ્રાહક નંબર સાથે તાત્કાલિક હરિ:ૐ આશ્રમ, પો.બો. નં. ૭૪, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ને લેખિત જાણ કરશો.

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ
સંપર્ક : મો. ૭૮૭૮૦ ૪૬૨૮૮

લવાજમ દર

છૂટક નકલ : રૂ. ૧૦/-

વાર્ષિક : રૂ. ૬૦/-

પાંચ વર્ષ માટે : રૂ. ૨૫૦/-

દસ વર્ષ માટે : રૂ. ૪૦૦/-

❀ લખાણ અંગે ❀

- શ્રીમોટાનાં સાહિત્ય વિષયક
- શ્રીમોટાનાં જીવન વિષયક
- પોતાના મૌન-સાધનાના અનુભવો
- કાવ્ય, નિબંધ, વાર્તા કે સંવાદ સ્વરૂપે સ્વચ્છ અને સુવાચ્ય સાહિત્ય મોકલવું.
- નડિયાદ આશ્રમની પ્રવૃત્તિવિષયક માહિતીને યોગ્ય સમયે સામયિકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે.

પ્રકાશન સ્થળ : હરિ:ૐ આશ્રમ,
શેઢી નદીને કિનારે, જૂના બિલોદરા,
નડિયાદ-કપડવંજ રોડ, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧

મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા.લિ.
સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ, કાંકરિયા રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨

વસંતપંચમી (પૂજ્ય શ્રીમોટા દીક્ષાદિન) ઉત્સવ હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

તા. ૫-૨-૨૦૨૨ ને શનિવારના રોજ વસંતપંચમી છે કે જેનો ઉત્સવ ૬-૨-૨૦૨૨ ને રવિવારના રોજ ઉજવણી કરવાની હોઈ સરકારશ્રી દ્વારા કોરોના સંદર્ભે વખતોવખત બહાર પાડવામાં આવેલ ગાઈડલાઈન મુજબ આવા ઉત્સવ/મેળાવડાં ઉજવવા માટે માર્ગદર્શક સૂચનાઓ અમલમાં હોય તે મુજબ સર્વે સ્વજનોએ સ્વયંશિસ્ત પાળવાની રહેશે અને આશ્રમના વ્યવસ્થાપક મંડળને તેમજ સેવકોને સંપૂર્ણ સહકાર આપવાનો રહેશે. માસ્ક ફરજિયાત પહેરશો. સામાજિક અંતર જાળવીને સતત સાવચેતી રાખશો.

- ટ્રસ્ટીમંડળ

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

પૂજ્ય શ્રીમોટાને ૧૯૨૨માં વસંતપંચમીના દિવસે પૂજ્ય શ્રીબાલયોગી મહારાજે દીક્ષા આપેલી. એ દિવસની ઉજવણી પ્રસંગે તેઓશ્રી બોલેલા તેની આ નોંધ છે :

આજે દીક્ષાનો દિવસ છે અને તે વસંતપંચમી છે. મહાત્મા પુરુષોના જીવનમાં અલૌકિકપણું છે. મને સાધુ, સંતો, મહાત્માઓ પ્રત્યે આકર્ષણ ન હતું, પરંતુ ગુરુની પરમકૃપાથી આકર્ષાયો. વસંતપંચમી એટલે નવજીવન. એક જીવનમાંથી વિકસિત જીવનમાં પરિણમવું. આ દિવસે ગુરુએ દીક્ષા આપી. દીક્ષા એટલે શું ? તેનું મહત્ત્વ જીવનમાં શું પાંગરે તેની મને એ વખતે ખબર ન હતી.

‘ભગતને બોલાવો’ :

અમદાવાદ એલિસબ્રિજ વિસ્તાર-ટાઉનહોલ તરફ જતો રસ્તો અને ત્યાંથી પસાર થતું સાધુઓનું વૃંદ-ત્યાં એક મહાત્મા-બાલયોગી નામ-તેમના રોમ-રોમ ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તે જ્ઞાની હતા. મસ્તદશામાં બિરાજેલા હતા. આવતાં-જતાં લોકોને કહે નડિયાદથી યુનીલાલ ભગતને બોલાવો. ત્યાંથી નાનુભાઈ કંથારિયા જઈ રહ્યા હતા. એમની સાથે મારે સારો સંબંધ હતો. એ ત્યાં જઈ ચઢ્યા અને નડિયાદ આવીને મને કહ્યું, ‘ભગત, તમને એક સાધુ બોલાવે છે.’ ત્યારે મેં કહ્યું ‘ક્યા સાધુ ? મારે અને સાધુને શો સંબંધ ?’ નાનુભાઈ કહે, ‘તું જાય કે ન જાય પણ બાલયોગી લોકોને કહ્યા કરે છે કે ભગતને બોલાવો.’ આ વિચારે ત્રણચાર દિવસ લગી મારો પીછો પકડ્યો કે એ સાધુ મને શા માટે બોલાવે છે ?

મસ્તનાં દર્શન :

તે વખતે મારી પાસે અમદાવાદ જવાનું ભાડું ન મળે. બીજા પાસેથી પૈસા લઈ ત્યાં ગયો. પણ

તેમણે મારી સાથે કોઈ પણ પ્રકારની વાતચીત ન કરી. હું તો એક જ દિવસની રજા લઈને ગયો હતો. પણ ચાર દિવસ વીતી ગયા. એમના વિચારમાં મશગૂલ બની ગયો. ઘરબાર બધું જ ભૂલી ગયો. ચાર દિવસ બાદ નડિયાદ યાદ આવ્યું. સવારમાં ઊઠીને તેમની પાસે ગયો, જે કંઈ શીખવાડવું હોય તો નડિયાદ આવો એમ કહી હું નડિયાદ પાછો આવ્યો.

નડિયાદમાં પૂ. બાલયોગીજી :

એક વાર ઠક્કરબાપા પાસે જવાનું થયું. દાહોદની ટિકિટ લીધી. જવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં એક જણે કહ્યું, ‘બહાર પેલા તારા ગુરુ બેઠા છે.’ મેં તો ત્યાં જઈ સાક્ષાત્ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. તેમણે કહ્યું, ‘ટિકિટ પાછી આપ.’ મેં કહ્યું, ‘હું જઈશ જ.’ બીજી વાર કહ્યું, પણ મેં કહ્યું, ‘હું જઈશ જ. તમે મારે ઘેર જઈ બેસો.’ ત્રીજી વાર કહ્યું, ‘અલ્યા છોકરા, ટિકિટ પાછી આપી આવ.’ તે સ્થિતિ જોતાં હું ડરી ગયો. અને હું ટિકિટ પાછી આપી આવ્યો અને ઠક્કર બાપાને તાર કર્યો કે હું સંજોગોવશાત્ આવી શક્યો નથી તેથી માફ કરશોજી. ત્યારબાદ હું તેમને લઈ ઘેર આવ્યો. પણ ઘેર આવતાં તો તેઓ કૂદા-કૂદ કરવા લાગ્યા. મારી બા કહે ‘આને કેમ લાવ્યો ?’ મેં કહ્યું, ‘બા, પગે લાગ. મહારાજ દીક્ષા આપવા આવ્યા છે.’ ગંગાજળ હાથમાં લઈ વ્રત લીધું કે શરીર હશે ત્યાં સુધી દેશની ઉત્તમ સેવા કરીશ, ત્યાર બાદ પાણી પીવડાવ્યું.

પૂ. બાલયોગીજીનો હુકમ :

પણ મહારાજ કહે : મારે એકાંત જગ્યામાં પાસે જળાશય હોય એવો બંગલો જોઈએ. આ ત્રણ શરત કબૂલ કરવી પડશે. મેં વિચાર્યું, ‘આ હું લાવું ક્યાંથી ?’ પછી હું કામે ગયો. વિદ્યાપીઠમાં રહેતો

હતો એટલે હિન્દુ-મુસલમાન ઐક્યની ભાવના હતી. હરિજનવાસમાં પણ જવાનું હતું. નડિયાદમાં હાજી કાસમ સાહેબ રહે. હું એટલો નિયમિત કે જ્યારે પસાર થાઉં ત્યારે તે ઘડિયાળ મેળવે. એ દિવસે પેલા વિચારોને લીધે સાહેબને સલામ ભરવાનો રોજનો અભ્યાસ તે હું ભૂલી ગયો. એટલે તરત પાછો આવ્યો ને સલામ ભરી. તેમણે કહ્યું કે તું વિચારમાં હતો. મેં કહ્યું, ‘એક આફત છે. મારે ઘેર મહાત્મા પધાર્યા છે.’ તેમણે કહ્યું : ‘ધનભાગ્ય. પાંચ-પચીસ રૂપિયા જોઈએ તો લઈ જા. પણ મેં કહ્યું : ‘એકાંતમાં જળાશય પાસે બંગલો માગે છે.’ એમણે મને પોતાના બંગલાની ચાવી આપી. ગુરુ મહારાજ રહે ત્યાં સુધી આ ચાવી કોઈને ન આપવી એમ એમણે કહ્યું. એમનો બંગલો એકાંતમાં જળાશય પાસે હતો. ‘હે પ્રભુ, તારી લીલા અકળ છે !’ એમ કહી હું કામે ગયો. કર્મ પહેલાં એ મારો આગ્રહ હતો. સાંજે ઘેર પાછો ફર્યો. ગુરુ મહારાજને પગે લાગ્યો. એ બંગલો સાફ કર્યો અને ત્યાં મને દીક્ષા આપી. આજે પણ ડભાણ જતાં એ સ્થાન પાસે જઉં તો ત્યાં પગે લાગું છું. દીક્ષાદિન પછી ત્રણ દિવસ સુધી હું બેચેન રહ્યો. દૈષ્ટિપરિવર્તન :

મને તો દેશની સેવા કરવા જોઈએ. એની ખાતર મરી ફીટવા પણ તૈયાર છું. દેશની ખાતર મેં ઘણી લાઠી ખાધી છે. એટલી લગની દેશ માટે હતી. પણ મહાત્માના પ્રસંગ પછી લગની બદલાઈ ગઈ. મારી દૈષ્ટિ પણ બદલાઈ ગઈ. મને બતાવ્યું કે આ સેવા રાગદ્વેષનું ક્ષેત્ર છે. ૧૯ વર્ષ સેવાના ક્ષેત્રમાં કામ કર્યું. ત્યારે પણ મારી સાધના ચાલુ. ગુરુ મહારાજનો હુકમ કે ગામ બહાર સ્મશાનમાં સૂવું. વર્ષે દહાડે એક માસ રજા લઈ ઘોર જંગલમાં ચાલ્યો જાઉં. ૧૫-૨૦ માર્દલાના જ્યાં દૂરમાં જળાશય ન હોય ત્યાં તંબૂ બાંધી રહું. ભૂખ લાગે ત્યારે પાણી પી લઉં. ચાર-પાંચ દિવસ તો આમ નીકળી જાય.

પછીથી ભગવાનની કૃપાથી કોઈ ને કોઈ આવી ખાવાનું આપી જાય.

હાજી કાસમ સાહેબના બંગલે દીક્ષા આપી ત્યારબાદ ત્રણ દિવસ શરીર ભાનમાં ન હતું. જીવનના બે પ્રસંગ રામનવમી-ભાદરવા વદ ચોથ. આ જીવને દીક્ષા આપવાનો સમય તે વસંતપંચમી. શા માટે આ દિવસ ઉજવવા દઉં છું ? સમાજને બેઠો કરવાની મારી ભાવના અને હેતુ જુદાં છે. મારું કામ ચાહવાનું છે. હું ચાહવા સિવાય કોઈ કર્મ જાણતો નથી. દર્દીનું સ્થાન દવાખાનામાં છે. આ સમાજને સુધારવાનું કામ મારું નથી. ગુરુએ કહ્યું, ‘આ ભગવાનનો ભાવ પ્રત્યક્ષ છે. સમાજમાં ગુણ, ભાવ પ્રગટે માટે તારે આ કાર્ય કરવું.’ હું ભક્તિના લીધે આ કામ કરું છું. ઉચ્ચ અભિલાષાને સાકાર કરનાર ભગવાન પોતે જ છે.

ખમીરનો વળાંક :

આ દીક્ષા તો ઘણાના જીવનમાં છે. પણ દીક્ષાનો ઉઠાવ ક્યારે ? જ્યારે આપણામાં અભિપ્સા પ્રગટે છે ત્યારે. તે વિના આવું બની શકતું નથી. આધ્યાત્મિક ભાવના પ્રગટે પછી આ બધું બને. મારા પાયામાં ખમીર હતું. દેશ સેવા પ્રત્યે ખપી જવું એ ઝનૂન હતું. ગરીબીને કારણે સહન ઘણું કરવું પડતું. જુવાનિયાઓ દેશની સેવા ન કરે તો કોણ કરશે ? એવું મનમાં હતું. તે ખમીર આ દિશામાં વપરાયું. ભગવાનને માર્ગે જવામાં ખમીર હોવું જોઈએ. રાગ, આસક્તિ, મોહ વગેરે છોડવાનાં છે. જ્યારે ધગધગતી તમન્ના જાગશે ત્યારે ભગવાનની ભક્તિ સાધના કર્યા વિના પ્રાપ્ત થશે. દા.ત., રમણ મહર્ષિ, રામ-કૃષ્ણ પરમહંસ.

નિશ્ચિત કલ્યાણ :

સાધુ મહાત્માનો સંગ-એમના પ્રત્યે અનુરાગ એ ઉત્તમ છે. પણ એ પ્રત્યેની ભક્તિ, અનુરાગ આપણા જીવનમાં કામ, મોહ, લાલસા મોળાં ન પાડતાં હોય તો તે નકામાં છે. સંસારવહેવારમાં

માન-મમતા-કીર્તિ-પૈસો આ પ્રત્યે જે રાગ છે, આ સમગ્ર રાગનો સરવાળો-સંત મહાત્મા પ્રત્યે હોય તો તે તારે છે. લક્ષ્મીનો સદુપયોગ અહંકાર મોળો પાડે. એ સંત મહાત્મા પ્રત્યે રાગ રાખીએ તોય ઘણું છે. તે એકાદ જન્મ પછી એ મુક્તિ અપાવે છે. પણ આવી લગની લાગ્યા બાદ.

સંત મહાત્માની પ્રત્યે રાગ કેવી રીતે કરવો ? માતા પિતા-પ્રત્યેનો રાગ, પતિ-પત્નીનો રાગ, ધનદોલત વગેરેના રાગનો સરવાળો કરી એ રાગ જો મહાત્મા પ્રત્યે રાખો તો આ જન્મે તમારું કલ્યાણ છે.

આત્માનું સ્વરૂપ :

કોઈ એમ પણ કહે કે કર્મ કરતાં આ ન થઈ શકે ? ના, અનેક સંતો સંસારમાં રહી ભક્ત થયા છે. એમના મનચિત્તમાં ભગવાન સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી. ભગવાનના પ્રતીક જે રહેલા છે એમના પ્રકાશ વડે આપણે ભગવાનનો મહિમા જાણીએ છીએ. ભગવાનનો ભાવ સમાજમાં પ્રગટે તે માટે આ બધું કહું છું. ભગવાન સાથે સંબંધ બંધાય છે ત્યારે ભગવાન એના ગુણધર્મો જોતો નથી. ભગવાનના દર્શન બે રીતે-ગુણ ને સ્વરૂપનું દર્શન. ચેતનાના ગુણ આપણામાં ઊતરે ત્યારે ભગવાનનું દર્શન થયું ગણાય. ભગવાનની કૃપા જે દોહલવી છે તે એમની એમ ન મળે. પણ તેમની પાછળ સાધના-ભક્તિ જરૂરી છે. ત્યાગી-ત્યાગીને ભોગવો-જીવદશા રૂપી ધન અને અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓની આહુતિ આપો. અને પછી બાકી રહે તે આત્માનું સ્વરૂપ. એ ભોગવવાથી મંગલમય આનંદ પ્રાપ્ત થાય. શાસ્ત્ર કહે છે, આખું વિશ્વ મારું છે. સમાજ મારો છે. ફિલોસોફીની દૃષ્ટિએ જ આ બધું છે. ભગવાનને પામવા માટે દીક્ષા વિના આરો નથી.

તા. ૬-૨-૨૬૫, વસંતપંચમી

(‘આકાશી ઉજાસ’ પ્ર.આ., પૃ. ૪૭ થી ૫૩)

૨. આવ્યા એવા જઈશું ? - પૂ. શ્રીમોટા

માણસ જ્યારે સુખમાં હોય છે ત્યારે દુઃખ નથી એમ હોતું નથી. ઘરે મોટર-ગાડી, નોકર-ચાકર, સુંદર આરોગ્ય હોવા છતાં-બધું ભોગવે છતાં-પણ ઘરનાં બૈરાં દુઃખી હોય છે. એને એનો ત્રાસ હોય છે. જીવનનિર્વાહની પ્રવૃત્તિમાં અનેક પ્રકારના ત્રાસ હોય છે. મનુષ્ય તો એમ વિચારે છે કે સતત એકધારું સુખ ભોગવાય એવું થાય તો સારું, ભગવાન બુદ્ધ પણ એ જ કારણે ઘર છોડી ગયા માટે ભગવાને કૃપા કરીને આ દ્વંદ્વ રચના કરી છે. છોકરાંઓ સારુ ખોલીમાં કે જમીનમાં આટલા પૈસા દાટી મૂક્યા પણ મરતાં પહેલાં કહેવાનું ભૂલી ગયા. છોકરાંઓ પણ વિચારે કે કમાતા બહુ પણ હાથમાં કંઈ આવતું નથી. આપણી પાસે બધું જ છે પણ હાથમાં કંઈ આવતું નથી. કેમ કે તું જીવદશાની વૃત્તિમાં લગાતાર મંડ્યો રહે છે. માટે ભાવના તો પડેલી જ છે પણ તેનો ઊઠાવ થઈ શકતો નથી. આ દ્વંદ્વની રચનાનો હેતુ છે તેને સાર્થક કરીએ, નહીંતર આવ્યા એવા જઈશું ને વળી ગયા એવા પાછા આવીશું. માટે ચેતન તરફની અભિમુખતા જાગે એ માટે મથીએ.

મારા ગુરુમહારાજ પૂ. બાલયોગીજી એલિસબ્રિજથી ટાઉનહોલ તરફ જતાં જમણા હાથે રહેતા હતા. એમની સાથળમાં કીડા પડેલા. એ કીડા જો બહાર પડી જાય તો એને પકડીને પાછા સાથળના ઘામાં મૂકી દેતા. તે વખતે મને આ બાબતનો કશો અનુભવ નહીં, પણ ભગવાનની કૃપાથી એમણે મને બોલાવી મંગાવ્યો. એમની આવી સ્થિતિ જોઈને મને તો અચરજ થયેલું. દુઃખ હોવા છતાં દુઃખ નથી એવું થાય એ વિશે મને ઘણા દિવસ લગી વિચાર આવેલો કે આવી સ્થિતિ થઈ શકે ખરી ?

ચેતનનો સ્વભાવ-એનું લક્ષણ આનંદ છે. ગમે તેવી સ્થિતિમાં હોઈએ એકમાત્ર સુખનો અનુભવ થયા કરે. પોતાની જાતની સમજણ આ દ્વંદ્વની રચનાથી જ પ્રકટી શકે છે. તે મનુષ્યોનિમાં જ શક્ય છે.

(‘મોનમંદિરનો મર્મ’ પ્ર.આ., પૃ. ૩૩ થી ૩૫)

કુંભકોણમ્ તા. ૨૬-૮-૧૯૫૩
 ગઈ કાલે સાંજે અહીં આશ્રમમાં એક ભાટિયા વૃદ્ધ માજી, પૂજ્ય મોટીબાને મળવા પધારેલાં. તેઓ ઘણાં સુંદર ભજન ગાય. મને હવે તેટલાથી મુદ્દલે સંતોષ થતો નથી, જે કોઈ ભજન ગાતાં હોય, તે વખતે તે ભજનનો અંતરસ્થ ભાવ તો તેમના મનમાં કે કશામાં જાગેલો ન હોય. મન તો ભરપૂર સંસારથી ભર્યું હોય ને ભજનો ગાય કે રામનામ લે તો તેથી કશો પત્તો ખાવાનો નથી. પ્રભુને કાજે રોમેરોમ આગ પ્રગટ્યા વિના, એવી પ્રેમભક્તિનું શૌર્ય હૈયામાં પ્રગટ્યા વિના પ્રભુને મેળવવો દોહલો છે. એવી પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિનાના બોલ તે તો ખાલી પોકળ છે, ‘પ્રેમશૌર્યઅંકિત’ હૃદયની ભક્તિ પ્રગટતાં આધાર પણ બદલાઈ જાય. કરણો દ્વારા કામ કરતી પ્રકૃતિ પણ બદલાઈ જતી અનુભવાઈ છે. ભગવાન કાજેનો એવો નૈસર્ગિક પ્રેમભાવ જ્યારે ઉત્કટપણે પ્રગટે છે, ત્યારે તે જે તે બધું વાળીઝૂડીને સ્વચ્છ, શુદ્ધ કરી દે છે ને શ્રીભગવાનની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા થવા કાજે આંતરિક ભૂમિકાને તેવી યોગ્યતાવાળી બનાવી દે છે.

ઉત્કટ જિજ્ઞાસાનો પ્રત્યુત્તર મળે જ

આપણી ઉચ્ચ જીવન કાજેની ખરેખરી ઉત્કટ જિજ્ઞાસા એના સાચા ભાવ ને અર્થમાં, મૂળમાં જીવનમાં પ્રગટેલી હોતી નથી. ને તે ખરેખરા ભાવમાં પ્રગટેલી હોય, તો ‘માંહેલો’ એને યોગ્ય પ્રત્યુત્તર વાળ્યા વગર કેમ રહી શકે? આ જીવને જે પ્રેરણા મળ્યા કરતી હતી, જે ઉત્સાહ, અદમ્ય હિંમત, સાહસ, ધીરજ વગેરે મળ્યાં કરતાં હતાં, (જોકે એને બધી જ બાબતમાં બધી જ રીતે સરળતા હતી, તેવું તો મુદ્દલે કંઈ ન હતું) એવું હોવા છતાં દોષ, ભૂલ કંઈ થયાં ન હતાં એમ નથી. જો સાચેસાચી, પૂરી,

ખરી જિજ્ઞાસા પ્રગટેલી હોય છે, તો તેવી જિજ્ઞાસાની ભૂમિકામાં થયેલા ભૂલ, દોષ વગેરે તો આપણને આંખ ઊઘડાવનાર સદ્ગુરુ બની જતા હોય છે. એનાથી પોતે ચેતીને, સફાળો જાગીને ધ્યેય પરત્વે વધારે એકાગ્ર ને કેંદ્રિત થયા કરવાને તે તેમાંથી પ્રેરણાબળ મેળવે છે. પ્રભુના પ્રેમ વિના બીજા કશા પણ હેતુનો સંપૂર્ણ અભાવ, દંભ, અહમાદિ વૃત્તિનો સંપૂર્ણ અભાવ, વેપારીવૃત્તિભરી કશી ગણતરીભરેલી માગણીનો (Calculating demands) પણ અભાવ, પ્રભુની ખાતર જ પ્રભુ, અંતઃકરણની ભાવનાથી સજ્જ થયેલી એવી પવિત્રતા-આ બધું આપણા આધારમાં સાધકે જીવતું કરવાનું છે.

(‘જીવનપોકાર’ પાંચમી આ., પૃ. ૪૧૬-૪૧૭)

લગનીનું મહત્વ

મુખ્ય હકીકત તો એ છે કે જીવનનું મૂળ લક્ષ્ય તે પરત્વેનું એકાગ્રતાપૂર્વકનું થઈ ગયેલું કે થતું જતું હોવું જોઈશે. જેની દૃષ્ટિ એ તરફ ખૂલવા માંડી છે, તેને પોતાને પોતાની તેવી દશા થઈ છે, કે થતી જાય છે કે કેમ એનાં દર્શન થયા વિના કદી રહ્યાં નથી. જેને જે બાબતની લગની લાગે છે, તે તેની આંખ આગળ રમ્યા કરે છે અને એમાં ને એમાં એની વૃત્તિ ને લાગણી ઢળ્યાં કરે છે. જેવું દુન્યવી હકીકતમાં આ સાચું છે તેવું જ આધ્યાત્મિક બાબતમાં પણ સાચું છે. સાધનાની હકીકતમાં આવું જ્યારે બને છે, ત્યારે એને પ્રેરણા લેવા જવા બીજે જવું પડતું નથી. આપણે તે બાજુનું હૃદય ખુલ્લું અને મોકળું રાખવાનું છે. તે પરત્વેની એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત દૃષ્ટિ કેળવવાની છે. આપણી લગની કેમ વધુ ઉત્કટ થાય તે તરફ જ લક્ષ્ય આપવાનું છે.

રસેશ્વર નટવર શ્રીભગવાન તો પોતાના પ્રેમના ઈશારા કરી કરી આપણને મુગ્ધ કરવા સોળે શૃંગાર સજીને થનગન થનગન નૃત્ય કરતો કરતો સચરાચરમાં કેવી મસ્તીથી નાચ્યા કરે છે ! એ જોવાની ભક્તિભરી દૃષ્ટિ આપણને ક્યાં પ્રાપ્ત થઈ છે ! એના પ્રેમની તો કંઈ અવધિ છે, બાપા ! સાધનાના માર્ગમાં જ્યારે જે જે જરૂર પડે છે, ત્યારે ત્યારે તે વહાલાની પ્રાર્થના કરતાં તે તે બધું મળ્યા કરે છે; પરંતુ તેનો પ્રેમમાધુર્યયુક્ત રસ ઝીલવાની ને પીવાની ખરેખરી તૃષ્ણા આપણામાં જાગેલી હોતી નથી. માટે એવી સાચી ખરેખરી તૃષ્ણા પ્રકટે તે માટે આપણે લીધેલા સાધનના અભ્યાસમાં, તેના પ્રેમભર્યા સ્મરણાદિમાં, લગાતાર સતત દિલથી હવે તો મંડ્યા રહીએ તો ઉત્તમ. બાકી તો ઘણા સમય સુધી આમતેમ આથડ્યા કર્યું. ઘણી જિંદગીઓ વટાવી નાખી. હવે ક્યાં સુધી આથડશું ! અને તે શેને માટે ? માટે બીજા કશા વિચારની જરૂર નથી. બસ, દીધે રાખો ને એના પર જ નિર્ભર જીવતા રહીએ એટલું બસ છે. એક ઠેકાણે ઘણા વખત પહેલાં લખ્યું છે કે :

તારે આધારે

(રે ! શિર સાટે નટવરને વરીએ-એ રાહ)

જીવનદોરી સોંપી પ્રભુ-ચરણે;
કે હરિઈચ્છા ફળો અમે છીએ શરણે.

જીવનદોરી○

રે ! અમે રાંક જન હરિ, શું દઈએ ?!

રે ! અંતરભાવ દઈ કરીએ;

કે તું રીઝે એવા ન ગુણ ધરીએ.

જીવનદોરી○

રે ! હરિ, અમથી કાંઈ નવ બનતું,

રે ! હરિ, અમ શરમે વદન ઢળતું,

કે તુજ સમ કોનું ન દિલ મોટું.

જીવનદોરી○

રે ! હરિ રીઝે એવું ન અર્પી શક્યાં,

રે ! તને ગમે એમ ન વર્તી શક્યાં,

કે સામગ્રી રસ નવ પીરસી શક્યાં.

જીવનદોરી○

રે ! અર્પ્યું તેથી તૃપ્ત નવ થાયે,

રે ! દેવાને દિલ છલકાઈ જાયે,

કે 'હરિ કેમ રીઝવું !' એમ થાયે.

જીવનદોરી○

રે ! હરિ અંતરઉમળકે રીઝે,

રે ! નવ રંક હૈયું તે ભાવ પ્રીછે,

કે કેમ કરી હૈયું તને રીઝવે !

જીવનદોરી○

રે ! હરિ રસસાગરમાં ઝૂલે

રે ! એક રસકણિકા ન દિલ ધરે,

કે કેમ એવું દિલ હરિ પુષ્ટ કરે !

જીવનદોરી○

રે ! અમે અબળાજન શું કરીએ ?!

રે ! સાધન બળ નવ, શેં તરીએ ?!

કે હરિ, તારે આધારે રહીએ.

જીવનદોરી○

રે ! જીવન ન્યોછાવર કરીએ,

રે ! હરિ-દિલ સંતોષ કેમ દઈએ !

કે ઉર-ઊર્મિ શું શું તને ધરીએ !

જીવનદોરી○

(‘જીવનસંશોધન’ છટ્ટી આ., પૃ. ૨૪૭ થી ૨૫૦)

અમે કહીએ છીએ કે સંસારમાં દુઃખ તો આવવાનું જ. એને મિથ્યા કરી શકીએ એમ નથી. એટલે સંસારમાં દુઃખ, ક્લેશ, સંતાપ, ભય વગેરે તો રહેવાનાં જ. એનાથી હતાશ ન થઈ જઈએ. મક્કમ રહીએ. ભાંગી ન પડીએ. આમ થાય તો પછી એના વિશે અફસોસ ન કરતાં ટટ્ટાર રહી શકીએ. એને નિર્મૂળ કરી શકીએ એમ નથી તો એનો ઉકેલ કરવો અને એનો ઉપાય એવો શોધવો કે આ બધું હોવા છતાં શાંતિવાળા, પ્રસન્નતાવાળા રહી શકીએ. એની ઉપર તરતા રહી શકીએ એવું કોઈ સાધન હોઈ શકે ખરું? અને એની શોધ કરતાં, અનુભવીઓએ શોધી કાઢ્યું કે આ બધું થાય છે શેને લીધે? તો મનને લીધે.

મનને આમ કેમ થાય?*

મન ચાર વસ્તુ સાથે સંકળાયેલું છે : બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ સાથે. આપણે જે બધું માનીએ, ઈચ્છીએ અને તેવી જ કલ્પના વગેરે કરીએ છીએ તે પ્રમાણે ન બને તો દુઃખ થાય. એટલે મન સ્વતંત્ર નથી. મનની જે બધી ઈચ્છાઓ હોય તે ન ફળે એટલે આવું થાય. મન પ્રાણ સાથે સંકળાયેલું છે અને પ્રાણમાં આશા તૃષ્ણા, કામના, લોલુપતા વગેરે ઉદ્ભવે છે અને તે ધાર્યું ન થાય એટલે મનને દુઃખ થાય.

પછી બુદ્ધિને એમ થાય કે, એમ કર્યું હોત, તેમ કર્યું હોત તો સારું. એટલે બુદ્ધિ સાચો નિર્ણય કરે નહિ અને અહમ એમાં જોડાય ને એમાં એ રીતે ગતિ કરાવે, જેમ વીજળી હોય અને એને માટે એન્જિન હોય પણ એન્જિન ચલાવવા માટે વીજળીનો ધક્કો જોઈએ. તેમ અહમનો ધક્કો બધી વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિમાં

* મનાદિકરણ દરેક મનુષ્યમાં સમજણ વગર વર્તી રહ્યાં છે. તેનાં જ્ઞાન-ભાન માટે આ આખું પ્રકરણ વારે વારે ઉથલાવવું જરૂરી લાગે છે.

હોય છે. ચિત્તમાં સંસ્કાર જ પડે છે અને તે દરેક જાતના. એમાં બધું એકદું થયા કરે - એ તિજોરી છે. એમાં બધું ભરાયા જ કરે. એ ખાલી થતું નથી, અને સમય પાકે તેવા સંસ્કારો ઊગે. આમ બધું તંત્ર ચાલ્યાં જ કરે છે.

વર્તનકળા*

સંસારવ્યવહારમાં દુઃખ તો જરૂર આવવાનું છે. ફલાણાએ આમ કર્યું. તેમ કર્યું, એવું બધું આપણામાં પ્રગટે ત્યારે તેનો હેતુ વિચારવો. પણ આપણે સામો માણસ વર્તે એ રીતે જ વર્તવાનું ન રખાય. આ એમ વર્તતાં ભાવના પણ જવાળામુખી જેવી થવાની છે. એ સાથે ભગવાનનું નામ અને સત્સંગ ચાલુ રાખવાં. આમ થશે તો જ આપણે ચેતનના માર્ગે જઈ શકવાના છીએ એ વાત નિશ્ચિત છે. આપણે જાતે ભાવનાથી વર્તીશું તો સામો માણસ પણ ભાવનાથી વર્તશે એમ બનવાનું નથી. બીજા માણસો પોતપોતાની ભાવના પ્રમાણે વર્તવાના.

ભોગવવાની કળા*

આપણે જો સુખી થવું હોય તો એ બધું પ્રેમથી સહન કરવું. એટલે આપણે પોતે આ રીતે જ સુખી કે દુઃખી થઈએ છીએ.

કોઈ ફરિયાદ કરે કે મારે જ સહન કરવાનું? તો એ બરાબર નથી. જ્યારે સહન કરવાનું આવે ત્યારે મનને સમજાવવું કે આ તો કર્મ-પ્રારબ્ધ છે. સમાજ અનેક વ્યક્તિઓથી બનેલો છે. એટલે એકબીજાંએ એકબીજાં માટે ત્યાગ કરવો જ પડે; તો જ સમાજ ઊંચે ચઢે. ત્યાગથી જીવન ઉન્નત થાય છે. જો પ્રેમથી ત્યાગ કરીએ તો જીવન ઊંચે ચઢે. પણ બેળેબેળે ત્યાગ કરીએ એટલે આપણને એનાથી જે શક્તિ મળવી જોઈએ તે મળતી નથી. ત્યાગ કરવાનો આવે ત્યારે જેના દિલમાં પ્રેમનો ઉમળકો પ્રગટે તેનું

જીવન ધન્ય છે ! સહન કરવાનું આવે તે સહન કરવાનું ને ત્યાગ કરવાનું રહેવાનું છે. તો એને જો બેળેબેળે કરીશું તો જીવદશામાં વધારે ને વધારે રહીશું અને દુઃખી દુઃખી થઈ જવાના અને ઊલટા ખાડામાં પડવાના. બીજા વિશે વિચાર્યા કરીશું તો જાણી જોઈને દુઃખી થઈશું. કારણ સતત વિચારની સાંકળથી એના એવા સંસ્કારો પડવાનાં. તો હું તો કહું છું કે મનમાં આવું ખોટું નાણું શું કરવા એકદું કરો છો ? એનાથી તો નુકસાન જ જવાનું છે. ત્યાગ કરવાનું ને સહન કરવાનું કે આવે તે પ્રેમથી સહન કરો ને ત્યાગો. અને આવું સહન કરવાનું કે ત્યાગવાનું શોધવા નથી જવાનું, પણ જ્યારે નિમિત્ત આવે ત્યારે પ્રેમથી સહન કરો. અને એમ સમજો કે એ જીવ સાથે આપણું એવું પ્રારબ્ધ ! એટલે એ પ્રેમથી ભોગવવું. જે બીજાના દોષ જુએ તે અજ્ઞાની છે. આથી પોતે વધારે દુઃખી થશે, સંતાપ પામશે. ઊલટું આપણે દ્રઢ સમજવું કે આપણાં જ કર્મને કારણે આ બધું થાય છે.

સાધનનો ઉપયોગ

મુશ્કેલી દૂર કેવી રીતે થાય ? નામ એ ‘કોમન ફેક્ટર’ - સામાન્ય અવયવ છે. બધા જ ધર્મનું રહસ્ય એમાં જ છે. આપણે સુખદુઃખ, મુશ્કેલીઓ, ગૂંચો આવે ત્યારે બુદ્ધિ એમાં આવરાઈ જાય નહિ માટે એવું બધું જ ભગવાનને કહેવાનું રાખો. તેવે વખતે સ્મરણ કરો. ભજન કરો. સદ્વાંચન કે સત્સંગ કરો. તમે તેમાં અટવાયા કરો એટલે મુશ્કેલીઓનો કાળ વધવાનો. પાંચ મિનિટને બદલે, પાંચ કલાક, પાંચ દિવસ સુધી રહે, પણ બુદ્ધિને તેનાથી વિમુખ કરો તો ઉકેલ તુરત જ મળી જાય. તેવે વખતે સત્સંગ સ્મરણ ભજન કરવું. બુદ્ધિને એમાં ન પાડવી એટલે ઉકેલ મળી જશે.

પ્રાણ ને બુદ્ધિની શુદ્ધિની કળા

મહાત્મા લોકોએ વિચાર્યું કે મનને દુઃખ થાય છે. જો એને કેળવીએ તો ફેર પડે. જીવદશામાં

આપણો મોટામાં મોટો શત્રુ પ્રાણની શક્તિ છે. એટલે એ લોકોએ વિચાર્યું કે મનની શુદ્ધિ કરવાની વાત બરાબર નથી. મનને જે થાય છે તે પ્રાણને લીધે થાય છે, માટે પ્રાણની શુદ્ધિ કરો. એટલે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે મોળા પાડીએ. પણ બુદ્ધિનું ક્ષેત્ર-મન, ચિત્ત, પ્રાણ, અહમ કરતાં નિરાળું છે. બુદ્ધિનું ક્ષેત્ર સ્વતંત્ર છે. જો સંસારમાં વિચારીએ તો દરેકના સ્વભાવની સમજણ આપણને બુદ્ધિ વડે થાય છે. બુદ્ધિ એ પ્રકાશ પાડનારી સૂક્ષ્મ ઈન્દ્રિય છે. એના વડે સંસારવહેવારની સમજણ પડે છે. બધાની સમજણ પડે છે, પણ બુદ્ધિ પ્રાણના રંગે રંગાયેલી છે. એટલે જેવી આપણી આશા, ઈચ્છા, કામના, લોલુપતા વગેરે હોય તેવી આપણી બુદ્ધિ થતી હોય છે. એટલે દુઃખમાં સુખ અનુભવવું હોય તો બે ઈન્દ્રિયો મઠારવાની જરૂર છે - અને તે પ્રાણ અને બુદ્ધિ.

જેમ નિર્મમત્વપણું, નિર્ભેળપણું, સમતા વગેરે કેળવીએ તેમ બુદ્ધિ શુદ્ધ થતી જાય છે, તેજસ્વી બને છે. અને આપણા પ્રશ્નો, કોયડાઓનો ઉકેલ બહુ સરસ રીતે નીવડે, અને કઈ રીતે કામ કરીએ તો એનો યોગ્ય ઉકેલ આવશે એની એને સમજણ પડતી જશે અને સામાન્ય બુદ્ધિ કરતાં વિશેષ સમજણ પ્રગટે છે એટલે આપણી માન્યતા ખોટી પડી છે કે કામના, લોલુપતા વગર કર્મ નથી થઈ શકતા.

મુશ્કેલી - ગૂંચ આવે ત્યારે આવરાઈ નહિ જતાં મનમાં સ્મરણ કરો. પછી જે સ્થિતિ થાય તે અનુભવો. નામની મહત્તાની વાત હું નથી કરતો; હું તો માનસશાસ્ત્રની રીતે વાત કહું છું. આપણે એક પ્રવૃત્તિમાંથી બીજી પ્રવૃત્તિમાં જવાથી ગૂંચ આપમેળે ઉકલી જાય છે. માટે મુશ્કેલીમાં તેનાથી આવરાઈ ન જતાં તેનાથી વિમુખ થવું, તો પ્રશ્ન હલ થશે.

(‘પ્રભુની ખોજ - એક પ્રયોગ’ ત્રી.આ., પૃ. ૭૦ થી ૭૪)

આપણા ભાવમાંથી ચ્યુત થવાનાં ગમે તેવાં ને ગમે તેટલાં કારણો મળે, ગમે તેવા સંજોગો ઊભા થાય, તો પણ આપણે સ્થિર ભાવે ત્યાં અડગ રહ્યા કરવાનું છે. પૂજ્ય ગાંધીજીએ કહેલું કે ‘અમે શાંત બેસીશું નહિ ને તમને (બ્રિટિશ સરકારને) બેસવા દઈશું નહિ, -જ્યાં સુધી સ્વરાજ્ય ન મળે ત્યાં સુધી.’ તેમ આપણે પણ પ્રતિજ્ઞા લેવી પડશે કે :-

જંપીશ ના, ઠરીશ ના, ન રહીશ બેસી,
ઉદ્યોગ સર્વ મુજથી બનતા કરીશ,
હું લોહીનું સઘળું મારું કરીશ પાણી,
કોટિ ઉપાયથી કૃપા પણ મેળવીશ.

અને એવી રીતે નિશ્ચયપૂર્વક આપણે પંથે ધ્યાન કરવાનું છે. આવું દર્દ, આવી આગ, તમારા દિલમાં ભડભડાટ બળે એવી શ્રીપ્રભુને ચરણે પ્રાર્થના છે; કેમ કે No half-measures will do here - અધકચરા પ્રયત્નોથી આમાં ફવાશે નહિ.

ષડરિપુ સાથે ભયંકર યુદ્ધ

આવો દૃઢ નિશ્ચય આપણામાં પ્રકટવો એ પણ કંઈ સહેલી વાત નથી. તે એમ કંઈ ખાવાના ખેલ નથી કે ઝટ બની જાય કે એમ ને એમ થઈ જાય. આપણી પ્રકૃતિના પ્રવાહોમાં કેટલું જબરદસ્ત બળ છે તેની હજી આપણને ઝાંખી પણ થઈ નથી. એ પ્રવાહોનું બળ તો જીવનસાધનામાં જેમ જેમ આગળ જવાતું જશે એટલે જેમ જેમ એ પ્રવાહો પોતાનું બધું બળ અજમાવી આપણા ઉપરનો અત્યાર સુધીનો તેમનો રહેલો કબજો ચાલુ રાખવાને તથા આપણને વશ કરવાને કડીતોડ મહેનત કરતા જશે તેમ તેમ તેનો વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપણને આવતો જશે. અત્યારે તમને ગમે તેટલું લખું તો પણ તમારા ખ્યાલમાં તે હકીકત આવવી અશક્ય છે. બુદ્ધ ભગવાન ને ઈસુ ખ્રિસ્ત શું ઓછા પ્રબળ આત્માઓ

હતા ? પણ તેમને પણ એ ‘માર’ કે ‘સેતાન’ સામે કેવું ભયંકર યુદ્ધ ખેલવું પડ્યું હતું ! એનાં ગમે તેટલાં વર્ણનો વાંચીએ પણ તેનું યથાયોગ્ય દર્શન તો પ્રત્યક્ષપણે આપણને જ્યારે એ શત્રુઓ પૂર જોરથી હંફાવવા મથશે ત્યારે જ થઈ શકશે.

પ્રાર્થનાનું બ્રહ્માસ્ત્ર

ઘણી ઘણી વાર આપણા જેવા આગળ તો એ શત્રુઓ ફાવી જાય છે અને વધારે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ તો એ છે કે, એ ફાવી ગયેલા હોય છે તેનું ભાન આપણને રહેતું નથી, આ ભાન જાગે છે ત્યારે પણ એક નિરાધાર, અસહાય, પંગુ જનની માફક, કાબાઓએ જ્યારે અર્જુનને લૂંટી લીધો ને પાસે જ એનું સુવિખ્યાત ગાંડીવ ધનુષ્ય પડ્યું હતું છતાં તે પણ કામ ન આવ્યું ત્યારે જેવી દશા એના મનની થઈ હશે તેવી દશાના અનુભવો એક નહિ પણ ઘણાય અનુભવો-આપણને થાય છે. આવે વખતે શું થાય ? પોતાનું બધું બળ અજમાવ્યા છતાં પોતાનું કશું ચાલતું નથી એનું ભાન થવું એ પણ એક દેખીતી રીતે અને આપણી નજરે દુર્ભાગ્યની હકીકત ભલે લાગે, પણ ખરી રીતે તે એક સદ્ભાગ્યની હકીકત છે. આપણું અહમ્ ત્યારે ભાંગીને ભૂકો થાય છે. આપણને શ્રી ભગવાનને આશ્રયે જવાનું દિલ થાય છે. અર્જુનને જેવો વિષાદ થયો હતો તેવો વિષાદ આપણને થતાં આપણને પણ શિષ્યસ્તેઽહ શાધિ માં વાં પ્રપન્નમ્ । એમ શ્રીભગવાનના ચરણકમળે નમ્રતાથી માથું ઝુકાવવાનું સૂઝે છે. એવી દશામાં આપણાં સત્ત્વ કે સ્વત્વમાંથી ચલાયમાન ન થવાય અને આપણાથી ડામાડોળ ન થવાય, હાલી ન ઉઠાય તે માટે ખરા હૃદયના ઊંડાણમાંથી શ્રીભગવાનને ચરણે આર્તનાદથી ધા નાંખવાનું દિલ થાય છે અને એમ વારંવાર થતાં

થતાં આપણો એની જોડે (Personal) વ્યક્તિસ્વરૂપ સંબંધ જ્યારે થાય છે ને તે જ્યારે ઘનિષ્ટ થાય છે ત્યારે એ પ્રાર્થનાનાદ બરાબર સાંભળે છે પણ ખરો. માટે પ્રાર્થના ફળતી ન લાગે તો પણ ચાલુ રાખવી. એક કવિ કહે છે તેમ ‘More things are brought by prayer than this world dreams of.’ એ મુજબ જગતને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નથી એવું બધું પ્રાર્થનાથી સધાય છે. એટલે એવી આર્તનાદથી ને આર્દ્રતાભરી પ્રાર્થના થતાં પેલા શત્રુઓની હાર થાય છે અને આપણામાં શ્રીભગવાન કે આત્માનો પ્રકાશ વધુ તેજસ્વી થાય છે.

પણ ત્યારે કોઈ પૂછશે કે “પ્રાર્થના તો નિયમિત રોજ કરું છું. એવું કંઈક થતાં ‘હે ભગવાન’ કે ‘હે પ્રભુ’ એવા ઉદ્ગારો પણ નીકળી જાય છે ને ત્યારે તો એ કકળાટમાંથી પ્રાર્થના પણ કદી કદી થાય છે. તેમ છતાં કેમ આવું જીવપણું, આવું ડામાડોળ પણું, આવી દ્વન્દ્વની રમતમાં જ રમ્યા કરવાનું, આવું ખાડામાં પડી રહેવાનું બન્યા કરે છે?” આવું આપણને થાય છે ખરું, પણ અંતરને જરા વધારે ઊંડું તપાસીશું તો જણાશે કે હજી આપણું અહમ્ એટલું ભારે ને જબરું છે કે સાચા નમ્રભાવે, તેમ જ ખરેખરી અંતરતમ ઉત્કટ વેદનાથી પ્રેરાઈને ‘આર્તતા’ ને ‘પ્રેમાર્દ્રતા’ ના સાચા અર્થમાં Sincerity, હૃદયની નેકદિલી, આપણામાં હજી પ્રકટી નથી હોતી. આપણી પામરતા અને અસહાયતાનું ભાન પણ તેની યોગ્ય માત્રામાં થવું ઘણું દુર્લભ છે. એટલે પછી આપણામાં નમ્રતા ક્યાંથી હોય ? અને એ નમ્રતા ન હોય તો શરણાગતિ અથવા ‘ઈશ્વરપ્રણિધાન’ કે ‘પ્રપત્તિ’ ક્યાંથી હોય ? જ્યાં સુધી અર્જુનમાં પણ, ‘હું બરાબર નિર્ણય કરી શકું છું ; મારી અતુલ શક્તિ છે,’ એવું બધું ગુમાન રહ્યા કરતું હતું ત્યાં સુધી એ પણ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વર્ષોથી એની પાસે જ હતા તેમ છતાં શ્રીકૃષ્ણને

શરણે ક્યાં ગયો હતો ? એ તો કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં પોતે કિંકર્તવ્યમૂઢ થઈ ગયો, માર્ગ સૂઝ્યો નહિ, ત્યારે આખરે શરણે ગયો અને વિશ્વરૂપદર્શન તથા ગીતામાં આપેલા સદુપદેશીરૂપે અમરફળ પામ્યો.

એટલે આપણે પણ જરા આપણા અંતરમાં ઊંડું ડોકિયું કરો. આપણે કરી કરીને શું કરી શકવાના છીએ ? અને જો કંઈ કરી શકીએ છીએ એમ આપણને લાગે છે તે પણ એની જ ચેતનશક્તિ છે ને ? અને તેવી ‘ઈ’ની હાલમાં પ્રગટેલી ચેતનશક્તિથી પણ આપણાથી શું થાય છે ? જે એક જ કામ ખરી રીતે આપણે કરવાનું છે તે થાય છે ખરું ? એ એક જ કામ ખરી રીતે આપણને આ જન્મ મળ્યો તેથી કરવાનું છે તે કરીએ છીએ, કરી શકીએ છીએ ખરા ? જે તત્ત્વ, કંઈ ભવિષ્યમાં બહારથી આવવાનું છે એવું નથી, પણ આપણામાં હંમેશાં છે જ એનો સાક્ષાત્કાર થઈ તેને આપણામાં પળેપળ અનુભવવાનું એટલે કે પ્રકટ કરવાનું છે એ પણ, એટલું પણ, આપણાથી નથી થઈ શકતું તે તમે નથી જોતા ? તો શું એ હકીકત આપણી પામરતાનાં દર્શન કરાવવાને પૂરતી નથી ? માટે તે વસ્તુસ્થિતિ આપણે બરાબર સમજી જઈને એ સર્વશક્તિમાન પ્રભુની કૃપા આપણે યાચીએ, જે કંઈ યત્કિંચિત્ પણ બન્યું છે કે થયું છે તે ‘ઈ’ની કૃપાને લીધે જ થયું છે એમ સમજીએ ને અનુભવીએ. જ્યારે એ જ સર્વ કંઈનો હર્તા, કર્તા ને પાલનહાર છે ત્યારે આપણો ‘પુરુષાર્થ’ પણ ‘ઈ’ની કૃપાનું જ પરિણામ છે. એમાં નવાઈ શી ? આ આટલી સીધીસાદી વાત આપણા અંતરમાં ઠસી જવી જોઈશે. ત્યારે પ્રાર્થના તે કંઈક યોગ્ય પ્રકારની પ્રાર્થના થશે ને ત્યારે આપણું ગાડું સરાણે ચઢશે ને ચીલે ચીલે ચાલશે. બાકી તો અહંકારની ખાઈમાં કે એની જાળમાં એવા તો સપડાઈ રહીશું કે આપણે ફસાયા છીએ એનું ભાન પણ આપણને નહિ જાગે ને

મદમાતા ફૂલ્યા ફાલ્યા આપણે ફરીશું. પણ ખરી રીતે તો આપણા પોતાના વિનાશને પંથે જતા હોઈશું કે એની એ દશામાં સબડ્યા કરીશું.

શ્રીભગવાન પોતાની અનંત અને સ્વયંભૂ, નિરાવલંબી, અહૈતુકી કૃપાને લીધે ત્યાંથી પણ આપણને એક દિવસ ઉઠાડશે તો ખરા, પણ એવી રીતે અહંકારમાં ફસાવું ને તેમાં પડી રહી કેટલીય જિંદગીને વ્યર્થ વહેવા દેવી એ આપણને પાલવશે ખરું ?

આવી રીતે પ્રાર્થનાભાવે નમ્રતાથી જીવન ગાળતાં ગાળતાં એ પ્રભુની મહાન, ગહન, લીલાનાં દર્શન આપણા જીવનમાં મળતા પ્રસંગોમાંથી કરતાં શીખીએ. એવી દૃષ્ટિ આપણી રહ્યા કરે, એનો અભ્યાસ આપણને પડે તથા એ રીતે એનો ભાવ જીવનમાં પ્રત્યક્ષ કરતાં કરતાં જીવીએ તો પછી એની પાછળનું રહસ્ય પણ કોઈક ધન્ય પળે એકાએક ઝબકી જશે એમાં શંકાને સ્થાન નથી.

સદાય આનંદમાં રહ્યા કરવું. કોઈ પણ જાતની ઉદાસીનતાને આપણે મનમાં પેસવા દેવાની નથી તો ઘર કરવા દેવાની તો ક્યાંથી હોય ? આપણે જાતને પ્રસન્ન રાખીને વાતાવરણને પ્રસન્ન રાખ્યા કરવાનું છે. તેમાંથી પાછું આપણને પ્રસન્નતા ને શાંતિનું બળ મળશે.

આપણો પ્રત્યેક દિવસ એક નવા જ જીવનમાં, નવા જન્મદિવસમાં તથા વધુ દિવ્યતામાં રૂપાંતર પામેલી ચેતનામાં પરિણમે એવી આપણી સ્થિતિ થાય ને એ સ્થિતિનો જ્ઞાનભાનપૂર્વક અનુભવ આપણને થયા કરે એ શ્રીભગવાનને ચરણકમળે પ્રાર્થના છે. એમ થયા જશે ત્યારે એમાંથી રસો વૈ સઃ એ વાક્યમાં જે રસનો નિર્દેશ છે તે રસની નિષ્પત્તિ આપણામાં થવાની છે ને થયા કરવાની છે.

(‘કુરુક્ષેત્રે ધર્મક્ષેત્ર’ પ્ર.આ., પૃ. ૨૯ થી ૩૫)

ગયેલા આત્માને...

૧. વંદનાબેન હરિભાઈ મહેતા (કુંભકોણમ્) તથા કલ્પનાબેન ભરતજીના માતૃશ્રી મુક્તાબેન કનૈયાલાલ દવે રહે. મુંબઈનું તા. ૬-૧૦-૨૦૨૧ના રોજ દેહાવસાન થયેલ છે.
૨. હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદના પૂર્વપ્રમુખ શ્રી ગૌતમભાઈ પટેલના ધર્મપત્ની નીલમબેન રહે. અમદાવાદનું તા. ૨૨-૧૦-૨૦૨૧ના રોજ દેહાવસાન થયેલ છે.
૩. સ્વ. રાવજીકાકા (ડભાણ)ના દીકરી જયાબેન જન્મેજયભાઈ મહેતા રહે. અમદાવાદનું દેહાંત તા. ૩૦-૧૦-૨૦૨૧ના રોજ થયેલ છે.
૪. ભારતના દેશના લશ્કરી વડા શ્રી બીપીનભાઈ રાવત અને તેમના ધર્મપત્ની મધુલિકાબેન રાવત તેમજ અન્ય ૧૨ લશ્કરી અધિકારીઓ હેલિકોપ્ટર દુર્ઘટનામાં શહીદ થયેલ છે જેથી દેશને મોટી ખોટ પડેલ છે. શ્રીહરિ મોટા સર્વેની ઊર્ધ્વગતિ કરે અને તેમના કુટુંબીજનો ઉપર આવી પડેલ આઘાત જીરવવાની શક્તિ આપે તેવી અમો હૃદયથી સંવેદના પ્રગટ કરીએ છીએ.
૫. નરોડા નિવાસી સ્વ. લક્ષ્મીબેન વજુભાઈ પટેલનું દેહાવસાન તા. ૧૪-૧૨-૨૦૨૧ને મંગળવારના રોજ થયેલ છે.

શ્રીહરિ મોટા સર્વે ગતાત્માને શાંતિ અને કલ્યાણ અર્પે તેવી આપણા સૌની હૃદયથી પ્રાર્થના.

હરિ:ૐ

તા. ૭-૪-૧૯૫૧

કાવ્ય કરવાની ઊર્મિ આ વખત થઈ આવતી જ નથી. ૧૯૪૮માં મૌન વેળા સહજપણે તે થઈ આવતી ને કાવ્ય પણ સહજપણે બની જતાં. આ વેળા ઈચ્છા કરું તોપણ થતું નથી. ચિ. હરિ:ૐના જન્મદિને એક કાવ્ય રચીને ૪ કડી જ તેને ભેટ મોકલવા ઈચ્છા થઈ. બે કડી રચી. બીજી બે ના રચી શક્યો. પ્રયત્ન કર્યો હોત તો રચી શકાત, પણ સહજમેળે - આપમેળે અંતરમાંથી ન આવી શકે એટલે મૂકી દીધું. આથી, ૧૯૪૮ના મૌનગાળાનાં કાવ્યો મારાં ન હતાં પણ સ્ફુરિત હતાં તે પુરવાર થયા છે.

લિ. છોરું નંદુના પાય લાગુ

હરિ:ૐ

તા. ૧૯-૭-૧૯૪૮

(પ્રાર્થના)

નિસ્પંદ મારું મન હે પ્રભુ તું કરી દે,
ક્યારે જશે મન ગળી તવ પાદપદ્મે.

તા. ૨૧-૭-૧૯૪૮

હરિ:ૐ

વીતી સંધ્યા વળી એક બીજી,
તોયે ન હું આવ્યો નાથ ! નજીક,
વર્ષો વહ્યાં ને દેહેય પડશે,
તોયે તું શું નાથ ! દૂરનો જ દૂર,
કૃપા કરીને લઈ લે સમીપ,
વિનંતી કરું હું તુજનો કરી લે.

રૂપાંતર પ્રકૃતિનું આ કરાવી દે પ્રભુ પ્યારા,
રૂપાંતર જો થયું ના તો થયાં દર્શન નથી તારાં.

ત્રાટક સમયે પ્રાર્થના કે વિચાર સ્ફુર્યો - જે કહો તે,
(ગઝલ)

હૃદયમાં ભાવ જો ઠરિયો ન આંખે ક્યાંય ખટકો છે,
જીવન સંસારમાં ને સાધનામાંયે દીઠું છે એ,
અસત્યે સત્ય વસિયું છે વળી સતમાં અસત્યે છે,
બધો આધાર કર્મોનો હૃદયના ભાવ ઉપર છે.

આ બધી કડીઓ સહજમેળે સ્ફુરતાં પછી લખી લઉં છું. આંખે આજે ક્યાંયે ખટકો ન હતો. બે કલાક સ્થિર ખુલ્લી છતાં જાણે હળવી ને હળવી. ને તેવું જ સંસારમાં પ્રિય માણસનાં કાર્યો ખટકતાં નથી, તેથી આ સ્ફુરેલું. પહેલી બે પંક્તિ અને બીજી બેનો સંબંધ જોકે ના ગણાય એક રીતે છતાં ભેગી લખી છે.

હરિ:ૐ

તા. ૨૨-૭-૧૯૪૮

અધમાધમ અધિકો પતિત સકળ જગતમાં હું છું,
એ નિશ્ચય પાક્યા વિના સાધન કરશે શુંય.

હે પ્રભો ! ઉપરની કડીઓ માત્ર મુખેથી રટણ કર્યે શો લાભ ? જીવનમાં કેટલી વાર તે પ્રમાણે વર્તાય છે ? બીજાઓના દોષ જોતી વેળા કેટલું આ યાદ આવે છે ? ને સામાનો બીજાનો ન્યાયાસન ઉપર ચઢીને ન્યાય તોળતી-દેતી વેળાએ કેટલું યાદ રહે છે ? માટે જ હે પ્રભો ! તને લળી લળીને પાય લાગીને વીનવું છું કે મને સાચી સ્મૃતિ દે. યોગ્ય પળે યોગ્ય પ્રકારની ને તેને અનુરૂપ ભાવની મને સ્મૃતિ દે કે જેથી બુદ્ધિમાં ઊતરેલું જીવનમાં, કર્મમાં, આચરણમાં પ્રત્યક્ષ મૂર્તિમંત થાય ! તે વિના હે મા ! બીજું બધું ખોટું છે, મિથ્યા છે - મોહજાળ છે.

‘જીવન સાર્થકતાની કેડીએ (ઉત્તરાધ)’ પૃ. ૪૦-૪૧

શરીરનું મહત્વ અનુભવ કાજે છે. બાકી એનું મહત્વ પણ શું છે ? એની કનેથી લઈ લઈને કેટલું કામ લઈ શકાવાનું છે ? જગતમાં જુઓને ! ગધેડાં કને કેટલું કામ લેવાય છે ! ભાર પણ કેટલો ભરે ! ને ન ચાલી શકાય તો ઉપરથી ડફણાં પણ પડે. માટે આપણે એવી રીતે વર્તવાનું નથી. સંસારના ડફણાં ખાવાં પણ નથી ને મળતા પ્રત્યેક કર્મને બોજા તરીકે કે ભાર તરીકે સ્વીકારવાનું પણ નથી. થાય તેટલું પ્રભુપ્રીત્યર્થે કર્મમાં યજ્ઞની ભાવનાથી પ્રભુનું સ્મરણ કરતાં કરતાં તે તે બધું એને સમર્પણ કરતાં રહીને જે તે બધું અંતરના ઉમળકાથી તેમ કર્યા કરવાનું છે. આપણે તો કોઈનો દોષ કાઢવાનો નથી.

દાન ઊઘરાવતો હતો તેનો અનુભવ છે કે જે દાન આપતો હોય તેની કને જ લોક વધારે માગવા આવે. ના આપતો હોય એવી જેની ખ્યાતિ હોય, તેની કને કોઈ જ ન જાય. તેવી રીતે જે કોઈ 'જીવ' ઊમળકાથી, હોંશથી, કામ કરવામાં રાજીપો બતાવે છે. તેને કામ ઝટઝટ ચીંધ્યા કરાય તેમાં કશી નવાઈ નથી. બીજાં કોઈને ગમે કે ન ગમે તેની આપણને કશી જ ન પડી હોય. કોઈ કોઈ 'જીવ'ને કશું જ કામ ધારો કે ન મળતું હોય, તેની સાથે આપણે કશી નિસ્બત ન હોય. આપણે તો આપણું જ જોવાનું છે. જેટલું થાય તેટલું ઉમંગથી, પ્રભુને રાજી કરવાના હેતુથી, કરવાનું છે. કોઈને માટે તો કરવાનું નથી. એવા કરવાપણાનો આપણો હેતુ ને સમજણ તો કોઈ સંસારની વ્યક્તિને રાજી કરવાપણાનો હોતો જ નથી. કોઈને ખુશ રાખવા કે કરવાને ખાતર આપણે વધારે કામ કરી શરીરને તોડી પાડીએ છીએ એમ લાગે તો આપણા તેવા

લાગવાપણામાં દોષ રહેલો છે. કારણ કે આપણે તો સકળ કર્મ જે કંઈ કરવાનાં આવી પડે, તે વગર આનાકાનીએ પ્રભુપ્રીત્યર્થે સ્વીકારવાનાં રહે છે.

આપણે કર્મને ખાલી કર્મ તરીકે જોવાનું નથી. તે કર્મ કરતાં કરતાં અંતરમાં આપણી ભાવના કેવા પ્રકારની જીવતી જાગતી રહે છે, તે તો સદાય જોતા રહેવાનું છે. કર્મને શુષ્ક રીતે કરવાથી તો જીવન ઊલટું કચડાવાનું છે. માટે કર્મને કરતી વેળા હૃદયમાં ભાવનાનો ઓઘ ઊછળતો રહે, તો કર્મ તો હળવાં ફૂલ જેવાં બને. અને તે કરતાં કરતાં હૃદયમાં આનંદ પ્રગટવાં કરે. કર્મના સંપર્કને સંબંધને લીધે જે જે સ્વજનોના અને 'જીવો'ના સમાગમમાં આવીએ તેમની પરત્વે હૃદયનો સમભાવ પ્રગટતો રહે, અને સદ્ભાવમાં સર્વ સાથે વર્તી શકાય - એ એવી રીતે કર્મ કરવામાંથી નીપજતાં પરિણામો છે.

બાકી તો સંસારના 'જીવો' જે રીતે જોવાને, સમજવાને, માપવાને ને અનુભવવાને ટેવાયેલા હોય, તે રીતે જ તે પ્રમાણે વર્તે. પરંતુ આપણે તો બધાંને જ ચાહવાના છે. કોઈને પણ આપણા હૃદયના પ્રેમભાવના વર્તુળમાંથી બાકાત રાખવાપણું નથી.

તારા જેવાના વર્તનથી ને જીવનથી હું જીવ્યાં કરું, એ જ મારી તારી જેવા કને ભિક્ષા છે. એવા વર્તન વડે કરીને આ 'જીવ'માં પ્રાણચેતના પુરાય છે. જેને જીવનવિકાસ સાધવો છે, એવા 'જીવે' તો આવી પડેલું કર્મ સ્વીકારીને હેયાના ઊમળકાથી કરવાનું છે.

તો તો એવો સવાલ ઊઠે છે કે હજારો જણ એવું બતાવ્યા કરે, તે એવું તે ક્યાં કરતા ફરીએ ?

અનુસંધાન પાના નં. ૧૮ પર...

સ્વજન : સંસારમાં અથડામણ, કલેશ, દુઃખ આવે છે ત્યારે આત્મનિવેદનરૂપે જે તે બધું કહી દેવાનું કુટુંબ પણ તેથી શાંતિ-પ્રસન્નતા નથી પ્રગટતાં. એવી ને એવી સ્થિતિ રહે છે.

શ્રીમોટા : જે જીવ મુશ્કેલીમાં, પ્રસંગોમાં, ગૂંચોમાં આવરાઈ જાય છે તે કદી ઉકેલ કાઢી શકશે નહિ અને સંસારમાં પ્રગટતા આવા અથડામણના પ્રસંગોનું આત્મનિવેદન કરીએ તે આત્મનિવેદન કરવાની યોગ્ય સમજણ જો પ્રગટી ન શકે તો તેનાથી એટલે કે તેવા આત્મનિવેદનથી દોષ પણ વધારે પ્રગટે છે; કારણ કે જે આત્મનિવેદન આપણે કરીએ તેમાં જે જે બધું બનતું હોય તે કહીએ અને તેવા પ્રસંગમાં અટવાવાપણાને કારણે તેવા જીવને કંઈક આવેશ પણ પ્રગટેલો હોય એટલે તેવા પ્રકારના નિવેદનથી તેવા આવેશના તે જ પ્રકારના સંસ્કાર વિશેષ ગાઢ બને.

ખરી રીતનું નિવેદન

સ્વજન : તો પછી આત્મનિવેદન કેવા પ્રકારનું હોય ?

શ્રીમોટા : આત્મનિવેદનમાં તો જે પ્રસંગ પ્રગટ્યો તેમાંથી ઉગરી જવા જે યુદ્ધ આપણે આપીએ અને જે પ્રાર્થનાને સ્મરણભાવ પ્રગટાવીએ તેના જ ઉપર ઝોક ને મહત્ત્વ વિશેષ હોય ને તેવા યુદ્ધની હકીકતનું જ નિવેદન હોય. આ તમે લોકો જે નિવેદન કરો છો તેમાં તો એના એ જ તમારી મારામારીની હકીકતો ને પ્રસંગો આવ્યા કરે છે અને તેનાથી તો તમારામાં એ જ પ્રકારના ગાઢ પ્રકારના વિશેષ હુમલા પ્રગટાવ્યા કરનારી, તમો પોતે જાતે જ ભૂમિકામાં આવી જાઓ છો. એટલે જે રીતે તમે લોકો નિવેદન લખો છો તે જ રીત આખી દોષવાળી છે. ને મારી સમજણે તો તેનાથી જીવનું કલ્યાણ નથી, અકલ્યાણ છે.

તેમ છતાં તારે તે રીતે કહેવું હોય તો ભલે કહેજે. મારી ના નથી. ઘણાં લોકો કહે છે કે એ રીતે અમારું દિલ હળવું થાય છે પણ એ વાત ખોટી છે. એ જ પ્રસંગના સંસ્કાર ઊલટા વધુ ગાઢ પડે તે તો બુદ્ધિ પણ કબૂલી શકે તેવી વાત છે. આ તો નિવેદન કેવી રીતે કરવું જોઈએ તેની રીત સમજાવવા મેં કહ્યું છે. બાકી એકની એક હકીકત તું વારંવાર કહ્યા કરશે તો તેનો જવાબ નહિ આપું તે મારે તને પહેલેથી કહી દેવું જોઈએ. પોતાના કોયડાનો ઉકેલ કાઢવાને પોતે જાતે ઘણું ઘણું મથવું જોઈએ અને એવો જે ઉકેલ કાઢી શકે તેવા જ જીવનું આ માર્ગમાં કામ છે. એટલે ઉકેલ કાઢવાને પ્રેમથી મથો ને તેને સાચી ભાવનાથી જીવનમાં પ્રગટાવવાને એકતાન થાઓ એ જ મારે તો આ સંબંધે કહેવાનું છે.

બીજી એક હકીકત સૂઝે છે - જો આપણે કોઈ એક વ્યક્તિને-આપણા કુટુંબના ખરેખરા સ્વજન માન્યા જ હોય તો તેવા પરત્વે આપણા દિલનો ધર્મ પ્રેમથી તેનું સહન કરવાપણાનો છે. તો જ આપણે તેને દિલથી સ્વજન માનેલું છે તે પુરવાર થાય. જો તમો પ્રેમથી સહન ના કરો તો તે વ્યક્તિને તમે સ્વજન માનેલું નથી તે વાત ચોક્કસ. આપણું પોતાનું જ કોઈ ફરજંદ હોય ને ગમે તેમ વર્તે તો શું આપણે તેને થોડા જ છોડી દઈએ છીએ ? પણ પોતાના ફરજંદમાં તો મોહ-રાગ-આસક્તિ રહેલાં હોય છે.

જે જીવનું આપણને આડાપણું લાગે છે તો શું તેનામાં બીજું કશું ગુણ જેવું હશે જ નહિ ? જીવની ભૂમિકા અવગુણ અને દોષોને એકદમ સ્વીકારી લે છે અને ગુણને તે સ્વીકારી શકતો નથી. એટલે એ જો સાચી સમજણ હોય તો આપણી ભૂમિકા હજી ઘણી ઘણી કાચી કહેવાય. કલેશ-કંકાસ-સંઘર્ષણ, અથડામણ અને અશાંતિના સંપૂર્ણ વાતાવરણમાં

હોઈએ તોપણ આપણે તેની સાથે જૂઝીને સ્મરણ અને પ્રાર્થનાભાવમાં રહી શકીએ તેવા પ્રકારના ખમીરવાળા બનીએ. એવા જીવનું જ આ માર્ગમાં કામ છે. અથવા તે પ્રકારના સંજોગોમાં આપણો જીવતોજાગતો પ્રયત્ન પણ હોવો જોઈએ તો તે પણ ચાલી શકશે. માટે આ બધી હકીકતનું ધ્યાન રાખજે અને હવે પછી તારે જેવું નિવેદન કરવું ઘટે તેવું કરજે.

જે નિવેદનથી આપણામાં શ્રદ્ધા પ્રગટે, હિંમત પ્રગટે, ધીરજ પ્રગટે - ત્યાગ કરવાની શક્તિ ઊગે તે પ્રકારનું નિવેદન ઉત્તમ ગણાય ને તેવા જ આત્મનિવેદનનો કંઈક અર્થ - બાકી મારા મનથી તો આ તો બધાં રોદણાં છે. અને વધુ પતન થવાનું એ લક્ષણ છે. આ તો નિવેદનની સાચી સમજણ પ્રગટે માટે કહ્યું છે. અત્યાર સુધી નિવેદન વિષે આવું કશું કદી કહ્યું પણ નથી અને નિવેદન અંગેનું આ મારું કહેવાનું તો જીવનવિકાસના શ્રેયસાધકે સમજવા જેવું ને અમલમાં મૂકવા જેવું છે.

(‘આકાશી ઉજાસ’ પ્ર.આ., પૃ. ૧૩ થી ૧૬)

પ્રયોગ

આપણે વારંવાર આપણને નીરખ્યા કરવાનું છે, ને મનથી અલગ પડતાં કે થતાં આપણે શીખવાનું છે. પ્રભુકૃપાથી હું તો રસ્તો બતાવી શકું; ને પ્રત્યક્ષ મદદ પણ મળી શકે, પણ તે ઝીલવા કાજેની પૂર્વભૂમિકા સાધકે પોતે તૈયાર કરવાની રહે છે. સાધકનાં મન-હૃદય એવી મદદ મેળવવા કાજેનાં ગ્રહણાત્મક દશાનાં બની ગયેલાં હોવાં ઘટે. જેની કનેથી મદદ લેવાની છે, તેની સાથે પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક તાદાત્મ્યપણે એકાગ્ર, કેન્દ્રિત હૃદયમાં હૃદયથી બની જવાપણું રહે છે. એનો એવો અભ્યાસ આપણે સતત કેળવ્યા કરવાનો છે. જાતે ખાધા વિના જેમ ભૂખ મટી શકવાની નથી, તેમ એવા પ્રકારનો પ્રયોગ કર્યા વિના આપણને તેવા પ્રકારના અનુભવ પણ કેવી રીતે થઈ શકવાના છે.

(‘સંસારમાં વૃંદાવન’ પ્ર.આ., પૃ. ૨૭-૨૮)

અનુસંધાન પાના નં. ૧૬ પરથી...

એવો પ્રશ્ન જ અસ્થાને છે. એક તો આપણા કુટુંબમાં અને આપણા વિસ્તારમાં હજારો જણ નથી, ને જે કોઈ બતાવે તે તો આપણું સ્વજન હોય તે જ બતાવે. તેવાંનું બતાવેલું જે જે હોય તે કરવાપણામાં ઓછું હોય કે વધારે હોય તેની ગણતરી હોતી નથી. શ્રી ભગવાન પણ તેમના હૃદયમાં બિરાજેલો છે જ. એ જ પરમ કૃપાળુ ભગવાન આપણી શુશ્રુષા કરવાનો છે. હિંમત, ધીરજ, રાખી છે અને રાખતાં રહીએ એમાં જ જીવનની શોભા છે.

જ્યાં જ્યાં મનમાં થાક લાગે, સંતાપ થાય, કંટાળો ઊપજે કે ત્રાસ લાગે તો આ ‘મોટા’ મરી પરવાર્યો નથી. એને હૃદયમાં પ્રાર્થનાભાવથી પ્રગટ કરવો. એનાથી હૃદયમાં હામ, બળ, ભાવ, પ્રેરણા, ધીરજ આદિ તને મળશે એમ તું જરૂર અનુભવી શકશે. પરંતુ કૃપા કરીને હાર ન પામવી કે નિરાશ ન બનવું, કે માથે હાથ દઈને બેસી ન જવું. આપણો આધાર તો સંસાર નથી. આપણો આધાર તો કરુણાસાગર કૃપાનિધિ, હજાર હાથવાળો શ્રીભગવાન છે. તેને આપણી પડખે જ હૈયામાં રાખ્યા કરીએ તો સદાય મસ્તી જ છે ને આનંદના ઓઘ જ ઊડ્યા કરે.

“મુંઝાવી દેનારા મનઘડિત ભેદો પરહરું”

કેવી સુંદર પ્રાર્થના છે ! એવી ભાવનાની પળો જીવનમાં જ્યારે જીવતી જાગતી થયેલી હોય છે, ત્યારે જીવનમાં ખુમારી કેવી છે તેની પરીક્ષા થતી જાય છે. જીવનનાં નૂર અને હીર એવા કોઈ સંક્રાન્તિના કાળમાં જ પરખાઈ જતાં હોય છે. જે જીવનનો સાધક છે, તે કંઈ કશાથી હાર પામી શકતો નથી. તે કશાથી ભાગી છૂટવાનું દિલ પણ કરતો હોતો નથી.

(‘સંસારમાં વૃંદાવન’ પ્ર.આ., પૃ. ૫૮ થી ૬૨)

સ્વજન : મોટા, ઘરમાં બધાંને હું સારી રીતે બોલાવું છું. તોય મને કોઈ ઉમળકાથી બોલાવે નહિ. મારા તરફ બધાં અણગમો દેખાડે છે, આથી, હું ખૂબ કંટાળું છું અને મનમાં મને ખૂબ દુઃખ થાય છે. કંટાળો આવે ત્યારે શું કરવું તે સૂઝતું નથી. આપણે સીધા રહીએ તોય લોકો આમ કેમ વર્તતા હશે ?

શ્રીમોટા : જીવનથી કંટાળીને માત્ર કંટાળાની લાગણી રાખ્યા કરવાથી આપણને જ ઊલટું વિશેષ દુઃખ થવાનું છે. એવા કંટાળાના કારણે પણ આપણા જીવનનો રસ તેમાં ને તેમાંથી સુકાઈ જતો હોય છે. માટે કંટાળો આવે ત્યારે તે કંટાળાને વધારવો તો નહિ જ. કંટાળો પ્રગટે ત્યારે સ્મરણ કરવું, પ્રાર્થના કરવી, ભજન ગાવું, ભાવનાને પ્રગટાવે તેવું વાંચન કરવું, તો તે કંટાળો જરૂર ઓછો થશે.

આપણને કોઈ ઉમળકાથી ના બોલાવે તોપણ આપણે પોતે આપણા હૃદયથી ખરેખરી રીતે તે બધાંને ચાહવાને મથીશું તો આપણા ખરેખરા સાચા દિલના ચાહવાપણામાંથી જ મળેલાં સ્વજનોને ચાહવાનો આનંદ આપણા પોતામાંથી પ્રગટતો આપણે પોતે અનુભવીશું. તે પછી આપણને બીજા કોઈ ચાહે છે કે નહિ તેની ઝાઝી પરવા નહિ રહે. એવું ચાહતાં ચાહતાં આપણે પોતે જ ચાહવામાં જ ગુલતાન થઈ જઈએ છીએ.

ચાહવાનો આનંદ પણ કોઈ અનેરો છે. માટે જે સંસાર આપણને મળેલો છે ત્યાં આપણે ખરા દિલથી ચાહવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે. એવું હૃદયથી હૃદયમાં ખરેખરું ચાહવાનું જ્યારે પ્રગટે છે ત્યારે તેવા ચાહવાની સાથે તેમાં તેવા ગુણો પણ પ્રગટે છે. કોઈ પરત્વે આપણને તેવો ચાહવાનો ઉમળકો ના પ્રગટે તોપણ તેને ચાહ્યા કરવાનું રાખીશું તો જ તે દિવસે તેમાં પણ ઉમળકો પ્રગટવાનો. આપણે તો આનંદથી જીવવું છે, રહેવું છે અને વર્તવું છે. એવો આનંદ ચાહવામાંથી જ મળી શકે છે.

જીવન ભલેને ગમે તેટલું જડ અને શુષ્ક બની ગયું હોય, જોકે કોઈ માનવી તેવું ભલે માને તોપણ જીવન એવું શુષ્ક કે જડ થઈ શકતું નથી, કારણ કે જીવન પોતે જ તેની સર્વ કોઈ ભૂમિકાના સ્તરમાં તે તે પ્રકારના રસવાળું હોય છે. અનેક પ્રકારની અત્યંત ભીંસવાળી ગરીબાઈમાં યા તો દુઃખોથી લદાયેલા માનવજીવનમાં પણ કોઈ ને કોઈ પ્રકારનો રસ હોય જ છે અને તેથી તે જીવી રહેલો હોય છે. એટલે સંસારમાં જે એક અમૂલ્ય ભગવાનનો કૃપાપ્રસાદ-ચાહવાનો-મળ્યો છે, તેનો સહારો જો માનવી હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે લઈ શકે તો તેને તેમાંથી અમૃત આનંદ થાય.

(‘યુક્તાત્માનો પ્રેમસ્પર્શ’ ચોથી આ., પૃ. ૧૨૬ થી ૧૨૮)

‘હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ’ને ઓક્ટોબર-નવેમ્બર ૨૦૨૧ દરમિયાન રૂા. ૬,૨૮,૮૮૪/- દાન મળેલ છે.

પૂ. શ્રીહરિ મોટા સૌનું યશ-કલ્યાણ પ્રેરે તેવી હૃદયથી પ્રાર્થના.

‘હરિ:ૐ ગુંજન’ને મળેલ સહયોગ

(૧) પ્રવીણચંદ્ર સી. પટેલ - અમદાવાદ	રૂ. ૩,૦૦૦/-
(૨) મધુસૂદનભાઈ એમ. શાહ - અમદાવાદ	રૂ. ૨,૫૦૧/-
(૩) મૃદુલાબેન એમ. મુખી - અમદાવાદ	રૂ. ૧,૦૦૦/-

‘હરિ:ૐ ગુંજન’ ઉપરોક્ત સર્વે સ્વજનોનો હૃદયપૂર્વક આભાર વ્યક્ત કરે છે.

ધન કરતાં બુદ્ધિ ચડિયાતું સાધન છે, પણ આપણાં મન, બુદ્ધિ તો ડહોળાયેલાં, સંતાપવાળાં, ક્લેશવાળાં હોય તો ધન ક્યાંથી મેળવી શકો ? એટલે એ મન, બુદ્ધિને ઠેકાણે રાખવાનું સરળ સાધન ભગવાનનું નામસ્મરણ છે. સંસારમાં આપણો રથ બરાબર ચાલી શકે, અનેક પ્રકારના કોયડાઓ, મુશ્કેલીઓ, ગૂંચો ઉપાધિઓમાંથી શાંતિ મળે એ માટે ભગવાનના નામનું સાધન એ સરળ સાધન છે. કોઈ પણ પ્રકારનો મુંઝારો થાય, અશાંતિ થાય તો ઘરના બૂણામાં – એકાંતમાં બેસીને નામ લો તો મુંઝારો જશે. તે પછી વિચાર કરશો તો ઉકેલ મળશે. સંસારના કામો સારી રીતે કરવા માટે પણ ભગવાનનું નામ એ સરળ ઉપાય છે કામ કરતાં કરતાં ભગવાનના નામસ્મરણનો અભ્યાસ આગળ વધે તો રાગદ્વેષ ઓછા થાય. મોળા પડે.

સ્મરણથી ભક્તિ ગુણ, અને શક્તિ પ્રગટે

ભગવાનનું સ્મરણ કર્યા કરવાથી ભાવનાની એકાગ્રતા થાય. ભાવના સ્થિતિસ્થાપક નથી. એમાં ગતિ છે. ભાવના પ્રગટે ત્યારે એ ભોળો નથી હોતો. પણ એની બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ બને છે. ભક્તો ભોળા નથી હોતા. મારી સાથે અનેક ક્ષેત્રના માણસો છે. વ્યવહારકુશળતા પણ મારામાં છે. એટલે દરેકને માર્ગ બતાવી શકું છું. ભક્તિની અંદર પરોવાતાં બુદ્ધિ સંકુચિત થાય છે એવું નથી. પણ બુદ્ધિયોગ થાય છે. એની બુદ્ધિ વિશાળ બને છે. જે બધાની સાથે હળીમળી શકતો હોય છે એ જ સાચો ભક્ત છે.

જો આપણામાં કર્મ પ્રત્યે ભાવના પ્રગટે તો યોગ્ય રીતે કર્મ કરવાનું ભાન પ્રગટે, ‘ભક્ત એટલે તો ભોટ’ એવી લોકોમાં - સમાજમાં માન્યતા છે. પણ એનામાં તો બુદ્ધિયોગ હોય છે. ભગવાન જ વિવેકવાળી બુદ્ધિ આપે છે. ભાવનામાંથી બુદ્ધિ

જાગ્રત થાય છે. એ જાગ્રત થાય એટલે બેઠા થઈ શકાશે. એ બધું થઈ શકશે. એ બધું ભાવનાના મૂળ પાયા વગર બની શકતું નથી. તે માટેનો પણ આ પ્રયોગ છે. નામસ્મરણ લઈએ કરીએ તો ઉચ્ચારનો ફાયદો થાય, પણ સુમેળ પ્રગટાવવાની સૂઝ તથા ભાવના પ્રગટાવ્યા વગર જોઈએ તેવો ફાયદો થવાનો નથી.

નામસ્મરણનો ઉઠાવ

ભગવાનનું સ્મરણ તથા એના ઉચ્ચારણથી જીવનનો વિકાસ કેવી રીતે થાય ? ભગવાનનું સ્મરણ કરતાં નિરાગ્રહી, નિષ્કામી, નિરહંકારી, નિર્લોભી વગેરે થતાં જઈએ તો નામસ્મરણનો ઉઠાવ સારો થઈ શકે છે. ઘણી વખત ઉઠાવ નથી થતો, કારણ આપણે હંમેશાં આસક્ત-કામ, ક્રોધ અને લોભવાળાં જ રહીએ છીએ. એટલે સમાજમાં પણ સારી છાપ પડતી નથી અને સમાજમાં પણ દૂષણો વધારે જોવાય છે. મારી સાથે રહેલા માણસોને માટે, સાબરમતી આશ્રમમાં એક સંમેલન વેળાએ મને ફરિયાદ કરવામાં આવેલી કે “હજુ બધા એવા ને એવા જ છે” પણ મારે કહેવું પડ્યું કે સેવામાં પડેલા પણ એવા ને એવા જ રહ્યા છે. કોઈ જ જુગતરામભાઈ, નરોત્તમભાઈ, બબલભાઈ, રવિશંકર મહારાજ એવા આંગળીને ટેરવે ગણી શકાય એટલા જ શુદ્ધ રહેવાના. દરેક ક્ષેત્રમાં આવા માણસો ઓછા રહેવાના.

લોકોની સેવા કરતાં કરતાં તું તારી સેવા કર. ભગવાનની ભક્તિ કરી એનું માધ્યમ બની જા. પછી તું સાચી સેવા કરી શકીશ. આપણે આપણામાં રહેલી વૃત્તિઓમાં ડોકિયું કરીએ તો સમજાશે કે પહેલું આ જ કામ કરવા જેવું છે. ભગવાનના માધ્યમ બન્યા વિના સમાજની સેવા કરવાથી તો સમાજને મેલો કરીએ છીએ.

સુખનો આધાર ને દુઃખનું નિવારણ

સુખનો આધાર મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ પર છે. એને તટસ્થતા કે સમતાવાળાં કેળવી શકશો તો સુખ મળશે. કારણ કે સુખનો આધાર બાહ્ય પરિસ્થિતિ પર કે સાધન પર નથી. એ તો આંતરિક કરણો પર આધાર રાખે છે. ઋષિમુનિઓએ કહ્યું કે માનવીને એ એકદમ જાગતું નથી અને આપણામાં ભગવાન પ્રત્યે જે ભાવના સુષુપ્તપણે પડેલી છે. તેને જાગૃત કરીએ તો જ એ બને.

જ્યારે નામસ્મરણમાં સાતત્ય પ્રગટે ત્યારે ધૂન પ્રગટે તો લય (રીધમ) થાય. તેને કારણે ડોલન થવા લાગે અને ડોલન થવાથી, સ્થિતિથી એકાગ્રતા આપમેળે થાય. નામસ્મરણમાં જેમ જેમ સાતત્ય વધે તેમ તેમ એ વિશેષ ગાઢતાવાળું થાય. એવું થાય ત્યારે પ્રવૃત્તિ કરતા હોવા છતાં, દુઃખ, ક્લેશ, સંતાપ વગેરેની હાજરી હોવા છતાં તે લેપાતો નથી. જેમ જેમ તમે આગળ વધતા જાઓ તેમ તેમ અશાંતિ લાગે નહીં.

ભગવાનની કૃપાએ મને ફેફરુનો રોગ થયો અને એક મહાત્માએ નામસ્મરણ કરવાનું કહ્યું. તેમાં એવું જોશ પ્રગટી ગયું કે તેને કારણે ગુંજન પ્રગટવા લાગ્યું. આ જે કરે તેને ખબર પડે એ હકીકતની વાત છે, કલ્પનાની વાત નથી.

નામસ્મરણ સાથે પ્રવૃત્તિમાં હોઈએ તો તે સુખદ બને અને આત્મબળ ટકી રહે છે એ અનુભવેલી હકીકત છે. ભગવાનનું સ્મરણ હાલની જીવદશાની પ્રવૃત્તિ કરતાં જુદી પ્રવૃત્તિ છે. આપણે દ્વંદ્વાતીત, ગુણાતીત થયા નથી. નામસ્મરણથી એ સ્થિતિ પ્રગટે છે. ક્લેશ, સંતાપ, દુઃખ મુશ્કેલી ઓછાં થાય છે. (નહિ તો સુખની શોધમાં ઈંદ્રિયાદિ અને કામાદિ વૃત્તિઓને સંતોષવામાં જ સામાન્ય રીતે આપણે આખી જિંદગી પસાર કરીએ છીએ. ભાન રહેતું જ નથી, કે સુખ ને આનંદ એ બંને આપણે જ કેળવી અને માણી શકીએ છીએ.)

નામસ્મરણને કારણે એવો ધીમે ધીમે અનુભવ થશે. ૧૨-૧૪ કલાક કામ કરતો તે વખતે પણ ભગવાનના ગુણધર્મો માટે અને એના મનનચિત્વન માટે થોડીવાર ભાન જાગતું; બાકી રહે નહીં. નામસ્મરણ એકલાથી નહીં ચાલે એમ લાગ્યું. તે વખતે ગુરુમહારાજે કહ્યું કે સાતત્ય પ્રગટે ત્યાં સુધી સ્મરણ લઈ જા. બીજી કશી ભાંજગડમાં પડવું નહીં. જેમ જેમ ભાવના પૂરેપૂરી શબ્દમાં પ્રગટે ત્યારે સમાજમાં રહેવા છતાં દુઃખ થાય નહીં. આ હકીકતની વાત છે. સંઘર્ષ, અશાંતિ, દુઃખ, ક્લેશમાંથી ઊગરવાની બધાની ઈચ્છા હોય છે. એમાંથી બચાતું નથી. એમાંથી ઊગરવા માટે તો ઊંચી પ્રવૃત્તિમાં સતત એકધારા પડીએ, ઝંપલાવીએ અને તેને અંગે જીવતુંજાગતું ભાન રખાય, એવી ભાવના જીવનમાં પ્રગટે ત્યારે તે બીજા જીવો સાથે અનેક રીતે દુઃખ ક્લેશ વગેરેમાં સંકળાયેલો હોય છતાં તેનો સ્પર્શ થતો નથી. (રોજ-બ-રોજના સંસારની પ્રવૃત્તિમાં રહ્યા છતાં નામસ્મરણ સાતત્યથી પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થતા કામાદિ અને તેને લીધે થતાં દુઃખ, ક્લેશ, સંઘર્ષ, અશાંતિ સ્પર્શ ન કરે એ અનોખી વાત કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં વાંચવામાં નથી આવી.)

(‘પ્રભુની ખોજ - એક પ્રયોગ’ ત્રી.આ., પૃ. ૧૦૧ થી ૧૦૪)

કર્મમાં ભક્તિભાવ

(અનુષ્ટુપ)

કામ વિના વિચારો ઊઠવા દો ન કો રીતે કાબૂ મેળવવા પૂરો ચેતવું જ્ઞાનપૂર્વક. ઉદ્રેક ભાવના કેરો ભક્તિ વિના ન સ્ફુરશે ભાવ વિના થતાં કર્મો ભાવ કેવી રીતે ઊગે ? ભક્તિભાવ ઊંડો હેયે જેનો જીવનમાં ભર્યો ઘટે છે જાગવો તેને કર્મોમાં સ્નિગ્ધતાભર્યો.

ઢાળની પોળ, અમદાવાદ તા. ૧૦-૧૨-૧૯૪૩

મનની સાથે પતાવટ કર્યા વગર સાધનામાં આગળ વધવું મુશ્કેલ છે. મન એક ઉત્તમ સાધન છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં અર્જુન ભગવાનને પૂછે છે, મનને શી રીતે વશ કરાય ? કૃષ્ણ જવાબમાં કહે છે, તે અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી આત્મસ્થિતિમાં સ્થિર રહે છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ ૧૯૨૨માં સાધનામાં પ્રવેશ કર્યો એ જ વખતે પોતાના મનનો સાધનામાં સહયોગ લેવા મનને સંબોધન કરેલું. જીવનવિકાસના ભાવમાં ભારે વેગ પ્રગટાવવા આ ‘મનને’નું ઉદ્ભવવું થયું. સાધનાના પ્રારંભમાં મનને ઉદ્દેશીને પૂજ્ય શ્રીમોટાએ રચેલી પ્રાર્થના એજ ‘મનને’. એનું પ્રથમ પ્રકાશન ૧૯૪૦માં થયું. અત્યાર સુધીમાં ‘મનને’ની ૧૨ આવૃત્તિ પ્રકાશિત થઈ છે. કુલ પ્રત ૨૩,૨૦૦. (તેવીસ હજાર બસો)

શ્રી સમર્થ રામદાસના ‘મનાયે શ્લોક’ તેઓશ્રીના જ્ઞાનના અનુભવના પરિણામ પરાકાષ્ટાની પ્રસાદીરૂપે હતા જ્યારે પૂજ્ય શ્રીમોટાએ સાધનાના પ્રારંભમાં ‘મનને’ ઉદ્દેશીને રચેલી પ્રાર્થના છે. એટલે આ બંનેની સરખામણી જ શક્ય નથી. બંનેની ભૂમિકા જ જુદા પ્રકારની છે. છતાં આકસ્મિક સામ્યનું મૂળ છે, બંને કૃતિઓ પાછળના આઘાત્મસાધનાના એક સરખા અભિગમમાં ‘મનને’નું મુખ્ય આકર્ષણ એમાં એક સૂત્રપણે રજૂઆત થઈ છે. એ છે અને એ રજૂઆત આત્મયાત્રીઓને રોચક નીવડે એવી છે.

‘મનને’માં પૂજ્ય શ્રીમોટા મનને ટપારીને અને પછી લાડ પ્યારથી કામ પાડવાનું શરૂ કરે છે. મનને પ્રેમભાવે મિત્રતાથી ને કદીક કઠોર થઈને પણ દઢાવવાનો પૂજ્ય શ્રીમોટાનો પ્રયત્ન હતો.

દરેક કડી ખૂબ સુંદર છે. પરંતુ સ્થળ સંકોચને કારણે થોડી કડીનું રસપાન કરીએ.

અરે વેડફી દઈશ ના શક્તિ ત્હારી, નકામું ન બોલીશ - રે’ મૌન ધારી, વૃથા બોલીને લાભ શો મેળવે છે ? એ ગાંઠનું ગર્થ શાને ખુએ છે ? ક્રિયાવિણ વાચાળતા છે નકામી. ગયો કાળ પાછો ન આવે કદાપિ. સવેળા સવેળા તું લે કામ સાધી. અરે દુર્ગુણો કાં જુએ તું બીજાનાં ? ખરે મૂળગી દૃષ્ટિ કાં ફેરવે ના ? નીહાળ્યા કરી ત્હારું જોતું રહેજે, સદા તુજ કામે તું એકાગ્ર રે’જે. બીજાના વિચારે રખે દોરવાતું-વિચારે તું ત્હારા ભલે ખાય ગોથું, બીજાનું કદી યોગ્ય, તો તે ગ્રહવું, ન રાખી તુમાખી પદે લીન રે’વું. વિચાર્યો ઊંડું કેં જણાયે ત્હને જે, વિવેકે સરાણે ચઢાવી જ લેજે, પછી યોગ્ય લાગ્યે કરી તે, પ્રભુને-સમર્પી, નિરાસક્ત એમ રે’જે. સગાં ને સંબંધી અને સ્નેહીઓને-જણાવ્યે, થતું દુઃખ ઓછું જણાયે, બધાં સુખદુઃખાદિ વ્યાધિ ઉપાધિ-પ્રભુને જણાવો, થશે દૂર આંધી. પ્રભુ પ્રેમની ધૂનમાં મસ્ત રૈ’ને-સદા કામ તારાં ઉકેલી જ લેવાં, પ્રભુના પદે ચિત્ત મધ્યસ્થ રાખી, ઊંડા પ્રાણપ્રેરી, પીજે પ્રેમ પ્યાલી.

મન પ્રભુમાં લીન થઈ જાય અને નામ જપની પ્રેમળ ગંગધારા વહાવી પ્રભુયાદમાં ભળી જાય એ શીખ આપી છે.

જો શાંતિ મારા હૃદયે સ્થપાશે તો શાંતિ સર્વત્ર સદા જણાશે
એવી પ્રતીતિ મુજ અંતરે છે, હો શાંતિનું સ્થાપન ચિત્ત મારે. ૮૦

‘જો મારા હૃદયે શાંતિ સ્થપાશે તો સદા સર્વત્ર શાંતિ જણાશે’ એવી મુજ અંતરે
પ્રતીતિ છે. મારે ચિત્ત શાંતિનું સ્થાપન હો.

અશાંતિમાં શાંતિ સદા રહે તો, વિપત્તિમાં જો સ્થિરતા રહે તો,
વિકારકાળે ન વિકાર થાય તો શાંતિનું સ્થાપન તે ગણાય. ૮૧

[જો] અશાંતિમાં સદા શાંતિ રહે તો, જો વિપત્તિમાં સ્થિરતા રહે તો, [જો] વિકારકાળે
વિકાર ન થાય તો તે શાંતિનું સ્થાપન [થયેલું] ગણાય.

જે વસ્તુ કો અંતરથી ચહે છે, જેના વિના તે ન રહી શકે છે,
જેનો રહે છે તલસાટ નિત્યે તે વસ્તુ તે નિશ્ચય મેળવે છે. ૮૨

કો [= કોઈ] જે વસ્તુ અંતરથી ચહે છે, જેના વિના તે રહી ન શકે છે, જેનો [તેને]
નિત્યે તલસાટ રહે છે તે વસ્તુ[ને] તે નિશ્ચય [ચોક્કસ] મેળવે છે.

જે શાંતિને અંતરથી ચહે છે તે જીવને નિશ્ચય તે મળે છે;
છે શાંતિ માટે તલસાટ મારો પૂરો પ્રભો ! વાંછિત અર્થ એ તો. ૮૩

જે શાંતિને અંતરથી ચહે છે તે જીવને તે નિશ્ચય મળે છે; મારો શાંતિ માટે તલસાટ
છે, તો [હે] પ્રભો ! એ વાંછિત અર્થ પૂરો. [= પૂર્ણ કરો.]

અશાંતિ રે’છે પ્રકૃતિપ્રદેશે, આત્મા સદા શાંત જ છે સ્વભાવે;
આત્મસ્વરૂપે સ્થિર થાય છે જે અશાંતિથી મુક્ત જ થાય છે તે. ૮૪

અશાંતિ પ્રકૃતિપ્રદેશે [= પ્રકૃતિમાં, મન વગેરેમાં] રે’છે, [બાકી] આત્મા [તો] સ્વભાવે
[પોતાના સ્વરૂપથી] શાંત જ છે; [તેથી] જે આત્મસ્વરૂપે સ્થિર થાય છે તે અશાંતિથી
મુક્ત થાય જ છે.

૮૦ થી ૮૪ શ્લોકોમાં શ્રેયાર્થી શાંતિ માટેની અભીપ્સા, શાંતિમાં અવરોધરૂપ બનતી પ્રકૃતિની-
સ્વભાવની મર્યાદાઓ, શાંતિ માટેનો તલસાટ તથા શાંતિ ઉપલબ્ધ થતાં આત્માની અનુભૂતિની વાત કરે
છે. શાંતિની ઈચ્છા વ્યક્ત કરતાં જિજ્ઞાસુ કહે છે : “જો તેને શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાની તાલાવેલી-તલસાટ હોય
તો તે નિશ્ચિતપણે તે મેળવે છે. વળી જો શાંતિ સાધકના હૃદયમાં સ્થાપિત થાય તો પછી તેને સર્વત્ર શાંતિનો
અનુભવ થાય છે.”

સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રશ્ન થાય કે આ શાંતિ શું છે ? એની અગત્યતા શું છે.? તથા તેની ઉપલબ્ધિ
શી રીતે થાય ? જે. કૃષ્ણમૂર્તિ કહે છે : “આ શાંતિની કલ્પના વિચારથી થઈ શકતી નથી. જ્યારે વિચાર

તેનાં બધાં કલ્પનો સાથે, શબ્દો સાથે અને ખ્યાલો સાથે તદ્દન થંભી ગયો હોય છે ત્યારે આ શાંતિ હોય છે.” એક દર્શનાર્થીએ શ્રી રમણ મહર્ષિને પ્રશ્ન કર્યો : “શાંતિ શી રીતે મેળવવાની ?” ઉત્તરમાં મહર્ષિએ તેને સમજાવ્યું : “એ સ્વાભાવિક અવસ્થા છે. મન સહજ શાંતિને અવરોધે છે. આપણી તપાસ ફક્ત મન વિશેની છે. મનની તપાસ કરો. એ અદૃશ્ય થશે. મન નામની કોઈ વસ્તુ નથી. વિચારો ઉત્પન્ન થતા હોવાને કારણે આપણે એમના મૂળનું અનુમાન કરીએ છીએ, અને એને મન કહીએ છીએ. એ શું છે એની તપાસ કરતાં માલૂમ પડે છે કે એવું કંઈ છે જ નહિ ! એના અદૃશ્ય થયા પછી ચિરંતન શાંતિ રહેતી જણાશે.” જિજ્ઞાસુએ મહર્ષિને પ્રશ્ન કર્યો : “હું ધ્યાનમાં એક એવા બિન્દુ સુધી પહોંચું છું જેને શાંતિ અને તલ્લીનતાની મનઃસ્થિતિ કહી શકાય. પણ મને સંતોષ નથી.” મહર્ષિએ કહ્યું : “શાંતિ આત્મસાક્ષાત્કાર છે. શાંતિનો ભંગ ન થવા દેવો. સાધકે ફક્ત શાંતિનું જ ધ્યેય રાખવું જોઈએ. એનાથી તમને સંતોષ નથી કારણ કે તમારી શાંતિ અસ્થાયી છે. એ સ્થાયી બને ત્યારે સાક્ષાત્કાર કહેવાય છે.” “શાંતિ ધીરે ધીરે મળે ?” એના જવાબમાં મહર્ષિએ કહ્યું : “હા, ભગવદ્ગીતા કહે છે : ‘શનૈશનૈરુપરમેત્’ મન ધીરે ધીરે નિશ્ચલ બનાવો.” “શાંતિ સ્થાપનનો અર્થ નિર્વિચાર, શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપે રહેવું એવો છે. શાંતિના અવરોધોને ત્યજો. આ શાંતિ આત્મા છે. વિચારો અવરોધો છે. નિર્વિચાર સ્થિતિમાં તમે અનંત પ્રજ્ઞા કે આત્મા છો. ત્યાં પૂર્ણતા અને શાંતિ છે.”

મહર્ષિ સમજાવે છે કે આંતરિક અનુભૂતિઓ વગેરેને કારણે થતાં દર્શનો સ્થાયી શાંતિ આપતા નથી, “જીવન્ત બનતી મૂર્તિ ધ્યાનની શક્તિ અને ઊંડાણ બતાવે છે. શક્તિપાત મનને અન્તર્મુખ બનવા માટે તૈયાર કરે છે. પોતાની છાયા ઉપર મનને કેન્દ્રિત કરવાની પણ એક પદ્ધતિ છે. તેમાં સમય જતાં છાયા જીવન્ત બને છે અને પ્રશ્નોના જવાબ આપે છે. એવું મનની શક્તિ અને ધ્યાનના ઊંડાણને કારણે બને છે. જે કાંઈ બાહ્ય છે એ અલ્પકાલીન છે. આવાં દર્શન થોડા સમય માટે આનંદ ઉપજાવે છે, પણ સ્થાયી શાંતિ નથી આપતા. શાંતિની પ્રાપ્તિ કેવળ અવિદ્યા-આત્માના અજ્ઞાન-ના નિવારણથી જ થાય.”

“સંતના સાન્નિધ્યમાં શાંતિ અનુભવાય છે, જે ત્યાર પછી થોડો વખત રહે છે. એ સ્થાયી કેમ બનતી નથી ?” આ જિજ્ઞાસાના સંદર્ભમાં મહર્ષિએ કહ્યું : “શાંતિ આપણો સાચો સ્વભાવ છે. વિરોધી વિચારો ફક્ત આરોપિત છે. આ સાચી ભક્તિ, સાચો યોગ અને સાચું જ્ઞાન છે. તમે કહી શકો કે આ શાંતિ અભ્યાસથી મેળવાય છે. અભ્યાસથી ખોટા ખ્યાલો ત્યજાય છે, એટલું જ. તમારો સાચો સ્વભાવ નિરંતર રહે છે. આ ઝબકારા ફક્ત પ્રગટ થનાર આત્માના ચિહ્નો છે.”

ભદ્ર સાહેબ લખે છે : “શાંતિ માટે તલસાટ મારો.” સાથે એમ પણ લખે છે : “જેનો રહે છે તલસાટ નિત્યે, તે વસ્તુ તે નિશ્ચય મેળવે છે.” શ્રીમોટા કહે છે : “જીવદશાવાળી વ્યક્તિમાં જો કોઈ વૃત્તિ કે Tendency જાગે ત્યારે તે જાગેલી વૃત્તિ સ્વરૂપવાળી થાય છે-સાકાર થાય છે. જીવદશાવાળો માણસ તેને ભોગવીને જ રહે છે અને ત્યારે જ એ વૃત્તિ શાંત થાય છે. એ રીતે જો કોઈ માણસને સ્વ-રૂપ પ્રાપ્તિની [શાંતિની] ઈચ્છા થઈ તો એ ઈચ્છા કે વૃત્તિ એનો આકાર ધારણ કર્યા વગર રહેશે નહિ. આને માટે જિજ્ઞાસા, ઈચ્છા અને પૂરી સભાનતા અનિવાર્ય છે.”

આમ શાંતિ માટેની ઈચ્છા કે તલસાટ આખરે સાધકને શાંતિ ઉપલબ્ધ કરાવીને રહે છે. શ્રીમોટા આ માટે કેટલીક પૂર્વશરતો રજૂ કરે છે. તેઓ કહે છે : “શાંતિની સ્થાપના માટે ત્રાટક, ઉપવાસ વગેરે પ્રયાસો

જો હેતુની સ્પષ્ટતા વિના કરવામાં આવે તો શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ. આ બધા સાથે સમર્પણનો ભાવ પણ મહત્વનો બને છે. કામકોઠાદિ જ્યાં સુધી મોળા પડી ગયાં ન હોય અને નિરાગ્રહપણું ન રાખ્યું હોય તો શાંતિની સ્થાપના થતી નથી. સાચા વૈરાગ્યની ભાવનાથી જ શાંતિ, સમતા, ધીરજ, તાટસ્થ વગેરે સાત્ત્વિક ગુણો સાધકમાં પ્રગટે છે.” આ સાથે શ્રીમોટા ગુરુ કે ઈષ્ટદેવનું સતત સ્મરણ કરવા કહે છે. તેઓ કહે છે કે જેમની પાસે બેસવાથી શાંતિ અને આનંદ મળતો હોય તેવા સત્પુરુષોનો સંગ કરવો જોઈએ.

ભદ્ર સાહેબ લખે છે : “આત્મસ્વરૂપે સ્થિર થાય છે જે અશાંતિથી મુક્ત જ થાય છે તે.” આપણે આગળ જોયું કે સ્થાયી શાંતિ એ આત્મસાક્ષાત્કાર છે. શ્રી શ્રીમા આનંદમયી કહે છે કે અભાવનો સ્વભાવ હોવાથી વ્યક્તિ શાંતિનો અહેસાસ કરી શકતી નથી. દુન્યવી વસ્તુઓની વધતી જતી ઈચ્છાઓ-આકાંક્ષાઓ વગેરેને કારણે તે શાંતિને વરી શકતો નથી, પરંતુ જો સ્વભાવનો અભાવ થાય એટલે સ્વ-સ્વરૂપની ઉપલબ્ધિની ઈચ્છા થાય તો તે અશાંતિથી મુક્ત થઈ સત્, ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપ આત્માનો અનુભવ કરી શકે છે.

ફણા સહસ્રે વિષને ઉરાડી નાચી રહ્યો નાગ અહંસ્વરૂપી;
તે નાથવાનું બળ નાથ ! અર્પો ને આત્મસંધાન મને કરાવો. ૮૫

સહસ્રે ફણા [હજાર ફેણથી] વિષને ઉરાડી[ને] અહંસ્વરૂપી નાગ નાચી રહ્યો [છે.] [હું]
નાથ ! તે[ને] નાથવાનું બળ અર્પો ને મને આત્મસંધાન કરાવો.

પ્રસ્તુત શ્લોકમાં ભદ્ર સાહેબ સહસ્ર ફણાવાળા નાગ જેવા અહંકારની - અહમ્ની વાત કરે છે. શ્રી રમણ મહર્ષિના કહેવા પ્રમાણે એ સૌથી પહેલાં પ્રગટ થાય છે અને સૌથી છેલ્લો વિલય પામે છે. આ અહંકારને સમજાવવા માટે તેઓ એમની કિશોર અવસ્થામાં મદુરાઈના નિવાસ દરમિયાન બનેલી એક ઘટના યાદ કરીને કહે છે : “મને એક રમૂજી ઘટના યાદ આવે છે જે હું મદુરાઈમાં પશ્ચિમ ચિત્રૈગલીમાં રહેતો હતો ત્યારે બની હતી. અમારા પાડોશીને રાત્રે ચોર આવવાની શંકા હતી, એને પકડવા રસ્તાની બન્ને છેડે અને ઘરની આગળ-પાછળ તેણે સાદા વેશમાં પોલીસ ઊભા રાખ્યા હતા. ધાર્યા મુજબ ચોર આવ્યો અને માણસો એને પકડવા દોડ્યા. ચોર એક નજરે પરિસ્થિતિ પામી ગયો અને ‘પકડો પકડો... એ ભાગ્યો’ એમ કહેતા નાસી ગયો.” આ વાત પૂરી કર્યા પછી મહર્ષિએ કહ્યું : “અહંકાર પણ આવો છે. એને શોધો તો એ મળશે નહિ. એ એનાથી મુક્ત થવાનો માર્ગ છે.” અહંકારની વિશેષ સમજૂતી આપતાં મહર્ષિએ કહ્યું હતું : “અહંકાર સ્વયં અસત્ય છે. તપાસ કરો કે અહંકાર શું છે ? :

- જડ શરીર ‘હું’ એમ કહી શકે નહિ.
- આત્મા શુદ્ધ અદ્વિતીય ચૈતન્ય છે, એ ‘હું’ એમ કહી શકે નહિ.
- કોઈ ગાઢ નિદ્રામાં [સ્વપ્ન વગરની] ‘હું’ એમ કહેતું નથી.

તો પછી અહંકાર શું છે ? જડ શરીર અને ચેતન આત્મા વચ્ચે કંઈક છે. એના અસ્તિત્વનો કોઈ આધાર

જ નથી. શોધવામાં આવે તો પ્રેતની જેમ અદૃશ્ય થઈ જશે.” અચેતન શરીર અને ચેતન આત્મા વચ્ચે એક બનાવટી અહં ઉત્પન્ન થાય છે અને પોતાને શરીર પૂરતો મર્યાદિત રાખે છે. એને શોધો એટલે આત્માસની જેમ વિલીન થઈ જશે.” પૂ. વિમલાબહેન ઠકાર કહે છે : “માણસ જાતે શાબ્દિક સંપર્કની અનુકૂળતા માટે ‘અહમ્’ની, ‘હું’ની રચના કરી છે. પણ હકીકતમાં હું જેવું કશું છે જ નહિ. માનસિક સમયની જેમ અહમ્ પણ એક યુક્તિ છે, મગજને લગતી ક્રિયાની અનુકૂળતા માટે સર્જાયેલું એક કેન્દ્રબિંદુ છે. કંઈ નહિ તો છેવટે શાબ્દિક સ્તરે એ વાત સમજાવી જોઈએ કે અહમ્ એક યુક્તિ છે, એનું સત્ય કેવળ વિભાવનાઓમાં છે. એ નક્કર હકીકત નથી.” શ્રી રમણ મહર્ષિ કહે છે : “શરીર મનનું વિસ્તરણ છે, મન અહંકાર છે અને અહંકાર આત્મામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી શરીર વિક્ષેપ છે, જે આત્માથી દૂર જાય છે. શરીર કે જન્મ કોને છે ? ચૈતન્યરૂપ આત્માને એ નથી. એ અનાત્માને છે જે પોતાને અલગ સમજે છે. જો મૂળ સ્ત્રોત ફરીથી પ્રાપ્ત થાય તો અલગપણાનો ખ્યાલ દૂર થાય તો શાંતિ છે.”

મહર્ષિ અરવિંદ પ્રકૃતિમાં રહેલા ત્રણ ગુણોની લીલા પ્રમાણે અહંકારના ત્રણ પ્રકાર પાડે છે - તામસિક, રાજસિક અને સાત્વિક અહંકાર. એક માન્યતા એવી છે કે તામસિક અને રાજસિક અહંકાર સ્વ-રૂપની શોધમાં આડખીલી ઊભી કરે, પરંતુ સાત્વિક અહંકાર આધ્યાત્મિક વિકાસને મદદ કરે. ત્યારે શ્રીમોટાએ પોતાના પ્રસંગ દ્વારા સમજાવ્યું કે ‘ના’, એ પણ અવરોધક બને. શ્રીમોટાના જ શબ્દોમાં તે આ પ્રમાણે છે : “કરાંચીમાં મેં એક વાર રોજ રાખેલા. ૪૦ દિવસના ઉપવાસનો સંકલ્પ. ૩૮ દિવસો થયા ત્યારે એક ગોદડિયા મહારાજ મળ્યા. તેમણે મને કહ્યું : ‘શું કામ આટલા ઉપવાસ ? બસ થયું. ખાઈ લે.’ ...મેં અહમ્ના જોરે મહારાજની આજ્ઞા પાળી નહિ. તે જ વખતે હું યજમાન-વડીલની સાથે ગાડીમાં બેસીને ક્યાંક જતો હતો. દરમિયાન રસ્તા પર એક ઓટલા પર બેસી રહેલા એક મેલાઘેલા પણ ઓલિયા જેવા દેખાતા માનવીએ મને હાથના ઈશારાથી બોલાવ્યો. હું ગાડી થોભાવીને મારા યજમાનના વિરોધ છતાં ગયો. પેલા ઓલિયાએ કહ્યું : ‘હજી તારો અહમ્ ગયો નથી ? લે આ મીઠાઈ ખાઈ લે અને રોજ પૂરા કર !’ મને એ વખતે સમજાઈ ગયું કે મારો સૂક્ષ્મ અહંકાર [સાત્વિક છતાં] તોડવાને માટે ભગવાને આ યોજ્યું છે.” ત્યાર બાદ ઓલિયાના ફરમાનને માથે ચઢાવીને શ્રીમોટાએ મીઠાઈ ખાઈને રોજ પૂરા કર્યા.

શ્રી અરવિંદ કહે છે : “તામસિક અહંકાર સર્વ રીતે ત્યજવા લાયક છે. રાજસિક અહંકારથી છૂટવા માટે જ્ઞાન, શ્રદ્ધા અને ભક્તિનો વિકાસ જરૂરી છે. સર્વ પ્રકારના અનુભવોની સાથે આનંદ ભોગવવાની લાલસા હોય ત્યાં સુધી અહમ્બુદ્ધિનો ત્યાગ થયો નથી તેમ જાણવું.” શ્રી અરવિંદ એમ કહે છે : “માત્ર ગુણાતીત વ્યક્તિ જ સંપૂર્ણ રીતે અહંકાર પર વિજયી હોઈ શકે છે. જીવ - અધિષ્ઠિત પ્રકૃતિમાં માયામાંથી જન્મેલો ભાવ એટલે અહંજ્ઞાન. આ અહંજ્ઞાન રહિત અંતિમ અવસ્થા એટલે સચ્ચિદાનંદ લય.”

શ્રી વિમલાબહેન ઠકાર કહે છે : “આત્માના સંકોચનમાં જ અહંભાવનું નિર્માણ છે. અહંકારની કોઈ અલગ હસ્તી નથી. સંકોચ થતાં થતાં પોતાના દેહમાં સીમિત માની લીધો, એ અહંકાર બન્યો. વ્યાપક થતાં થતાં વિશ્વની સાથે એની સીમિતતાને મિટાવી દીધી તો અહંભાવમાંથી આત્મભાવ પેદા થઈ ગયો. આથી જ ભદ્ર સાહેબ ‘આત્મસંધાન’ માટેની પ્રાર્થના ગુરુદેવને કરે છે.

(કમશ:)

સદ્ગુરુ પ્રત્યે થવું ખુલ્લું

મેળવવું તમારે જો એની પાસથી હોય કેં,
બધી રીતે થવું ખાલી તમારે પડશે હદે.
ભરી રાખી તમારું સૌ અકબંધ બધી રીતે,
એની પાસે જશો તોયે પમાશે લ્હાણ ના ખરે.
‘જીવને ખુલ્લું સંપૂર્ણ સૌ આરપારદર્શક’,
થવું એવું તમારે તો પડશે ત્યાં બધી રીત.
કશું સંતાડી રાખીને એને ભોળવવા જવું,
પ્રયત્ન તે તમારા તો જવાના વ્યર્થ તે સહુ.
તમારું કેં ન રાખીને બધું એનું જ ઘો કરી.
જેમાં તેમાં બધાં માહીં એને જ નીરખો ચહી.
થતું જે તે કંઈ સર્વ જણાવતાં રહેવું તે,
હેયાથી પ્રાર્થના એને ભાવે કર્યાં જવી હદે.
પરિણામ તણી સ્હેજે હોવી ના અંખના ઘટે,
છે પરિણામ નિશ્ચિત જો સૌ યોગ્ય પ્રકાર છે.
થવાતાં ખુલ્લું સંપૂર્ણ સદ્ગુરુ પાદ-પદ્મમાં,
ભૂમિકા ભક્તિને યોગ્ય પાકી ગયેલ જાણ ત્યાં;
મુનિમ શેઠને જેમ રોજનીશી બધી કથે,
કથીને હળવોફૂલ બને કેવો બધી રીતે !
કશો ભાર કશા વિષે પછી એને ન શિર રૂહે
તેવું ખુલ્લું થવાવાથી મોકળું ત્યાં થવાય છે.
હોઈએ જીવને જેવા તેવું ખુલ્લું પૂરેપૂરું,
થવું સદ્ગુરુની પાસે કેટલું તે મહત્વનું !
સર્વ પ્રકારનું પૂર્ણ ખુલ્લાપણું બધી રીતે
-સદ્ગુરુ-પદ્મમાં વ્યક્ત થવાતું રહેવું યોગ્ય છે;
ભક્તિ જીવનને માટે જામી ગયેલ હોય છે,
ખુલ્લાં ત્યાં તો પછી પૂર્ણ સ્વાભાવિક થવાય છે;
બાકી ખુલ્લું થવું યોગ્ય રીતનું તે પૂરું પદે
-ધારીએ તેટલું સ્હેલું કદી હોતું નથી જ તે.

ગુરુને અંજલિ (અનુષ્ટુપ)

‘આપવામાં’ જિંદગીની માની જેણે કૃતાર્થતા અંજલિ હું ધરું પ્રેમે એવા શ્રીગુરુપાદમાં. બતાવ્યાં સાધનો એણે તેમાં તત્પરતા પૂરી જોમ, સાહસ દાખી સૌ મંડ્યા રે’વા, કૃપા કરી. પોતાનું શું થશે એની ચિંતા ક્યાંય ઊઠી નહીં પૂરું એ કરવા ધ્યાન કાર્યમાં રાખતો સહી. ધ્યેયને ચૂકીને ક્યાંયે બીજે ચિત્ત જરા જતાં વાળીને તે પદે એના રાખવામાં ગણી મઝા. સ્મૃતિને ગુરુની પુણ્ય પ્રેરણાત્મક કાર્યમાં ફળાવાની કળા હૈયે ઉપજાવી શક્યો તહાં. કહી ન્હોતું દીધું કામ ગુરુએ મારું આપથી કરી બતાવતાં આપ્યું હજારોગણું પ્રેમથી. છતાં એમાં કંઈ મારી મહત્તા મેં ગણી નથી. પ્રભુકૃપાથી તે સર્વે શક્યું પૂરું થઈ વળી. ભાર ઉપાડવા મારો એને મેં વીનવ્યા નથી કરી ચૂક્યો બધું ચીધું છતાં માગ્યાં કર્યું નથી. બતાવેલું કરી દેવા મંડતો પ્રેમથી રહ્યો લાખો વાર પ્રણામો મેં શ્રીગુરુને કર્યા કર્યા. ચિંતવ્યા’તા હદે એને કેટલી કેટલી પળે ! સ્હાય સાક્ષાત આપીને રાખ્યો શો જીવતો મને ! એવા કૃપાળુ મારા તે ગુરુના પાદમાં લળું દીધું જેણે હદે જ્ઞાન એની સેવા કર્યા કરું. દીધેલું ઋણ એનું તે અદા પૂરું થવા સદા તમારો પ્રેમસંબંધ વાંછતો રહું ઉરમાં જન્માવી જીવને ભાવ પ્રભુપ્રેમ રસાત્મક દક્ષિણા તે ગુરુ કેરી આપવા દિલ ઉત્સુક. કશુંયે ઠીક મારામાં જણાતાં પ્રભુનું ગણો મહત્તા પ્રભુને દૈ ત્યાં વારી વારી હદે જજો. તા. ૫-૩-૧૯૪૪ કર્મગાથા હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલય, કાશી

(BOOK-POST - Printed Matter)

Printed and Published by RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL on behalf of HARI OM ASHRAM - NADIAD and Printed at Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd., City Mill Compound, Kankaria Road, Ahmedabd-380022 and published from HARI OM ASHRAM - P.B. No. 74, NADIAD. Hon’ble Editor RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL